

USUTEADUSLINE AJAKIRI

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI VÄLJAANNE

Vastutav peatoimetaja: **H. B. Rahamägi**

Ajakirja toimkond: H. B. Rahamägi (esimees), J. Köpp, O. Sild,
S. Aaslava, H. Masing, J. Taul, J. Selliov, E. Teppan (korrektor),
K. Valdmann (asjaajaja).

Sisukord :

	lk.
K. Valdmann: Usuteaduskonna dekaan prof. dr. Hugo Rahamägi Eesti ev. lut. usu kiriku teiseks piiskopiks	65— 76
E. Tennmann: Usundtüüpide sõnastikud	76— 82
E. S. Teppan: Schleiermacheri teoloogilisest tänapäevast	82— 87
M. Morats: Oxfordliikumine	87— 95
Hugo Masing: Eestlase usulisi eeldusi ja nende tähendus teo- loogiale	95—108
Varia: Usuteaduskonna elust. — Akadeemiline Usuteadlaste Selts õppeaastate vahetusel. — Eesti Kultuuriloolise Arhiivi (EKIA) tegevusest 1933/34. a.	108—112

Tartus, 1934

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI KIRJASTUS

Usuteadusline Ajakiri

Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi väljaanne

Vastutav peatoimetaja: H. B. Rahamägi

VI aastakäik

1934

N° 3

Usuteaduskonna dekaan prof. dr. Hugo Bernhard Rahamägi
Eesti ev. lut. usu kiriku teiseks piiskopiks.

K. Valdman.

Professor Hugo Bernhard Rahamägi sündis 2. juunil
1886. a. Kurtnas, Hageri kihelkonnas, Harjumaal kooliõpetaja-

köstri pojana. Alul õppis ta oma isa juures Jõgisool Keila kihelkonnas, hiljem Tallinna Nikolai gümnaasiumis, mille lõpetas 1905. aastal kuldaurahaga. Järgmisel aastal siirdus Hugo Bernhard Rahamägi Tartu ülikooli usuteaduskonda, mille lõpetas 1913. aastal cand. theol astmega (v. k. j.). Kandidaadi tööks oli: „Evang.-lut. konfirmatsiooni olu“.

Mõlemad konsistooriumi eksamid sooritas Eestimaa konsistooriumis 3. ja 4. oktoobril 1913. a. Üliõpilasena oli H. B. Rahamägi Tartu Evang. Noortemeeste Seltsi esimees ja Eesti Üliõpilaste Seltsi liige.

Õpetajaametisse ordineeriti Hugo Bernhard Rahamägi Tallinna Toomkirikus 3. aprillil 1914. a. Eestimaa vikaarõpetajaks. Sama aasta suvel, olles Tallinna Püha-Vaimu koguduse asetäitjaks õpetajaks, määrati ta ev. lut. usu kiriku abikassa stipendiaadina Saaremaale, kus ta valiti Kaarma koguduse õpetajaks, kelleks ta jäi kuueks aastaks, s. o. 1920. a. jaanuari kuuni. Kaarma õpetajana vikareeris ta ühtlasi Püha ja Kärla kogudusi, oli Kuresaare koguduse hooldaja-õpetaja ja hiljem Kuresaare koguduse ülemõpetaja. Saaremaa praosti ametis oli H. B. Rahamägi 1919—1920. a., sealjuures tegutsedes ühtlasi ka mitmeis seltskondlikes asutis, ajutise valitsuse Saaremaa komissarina ja Saaremaa maakonnanõukogu liikmena.

1919. a. kutsutakse H. B. Rahamägi Tartu ülikooli juurde süstemaatilise usuteaduse dotsendiks ja 1920. aastal siirdub ta Berliini, et end täiendada usuteaduse alal. Varsti pärast dotsendi kohale asumist saab ta professori kohustetäitjaks ja usuteaduskonna seminari juhatajaks. Samal ajal annab ta ka usuõpetuse tunde Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlaste gümnaasiumis ja korraldab akadeemilisi jumalateenistusi ülikooli kirikus, kus ta hakkab Ülikooli koguduse eesti pihtkonda organiseerima, mille õpetajaks ta valitakse 1922. a. Samal ajal asutab ta ka Eesti Kristliku Üliõpilasühingu ja Kristliku kultuuri ja ilmavaate edendamise seltsi Tartu osakonna ja on nende ühingute esimeheks 1921. a., mil ta on ka Esimese Riigikogu liige. Kirikupäeval 1923. a. valitakse H. B. Rahamägi konsistooriumi assessoriks ja määratakse konsistooriumi poolt mitmeisse komisjonesse. A. 1922—1924 tegutseb ta usupuhastuse juubeli komisjoni esimehena. 1923. a. asutab ta Eesti Ev.-Lut. usu kiriku häälekandja „Eesti Kiriku“, „Kiriku Teataja“ ning „Laste Sõbra“ ja on selle

peatoimetaja 1923. a. novembrist alates kuni 1931. a. 1924. a. kaitseb ta doktori väitekirja „Eesti rahva sündivuse arvu vähenemise põhjused ja teed selle nähte kõrvaldamiseks“.

Haridusministriks on ta Dr. Akeli ja J. Jaaksoni kabinetes. 1925. a. valitakse ta Tartu ülikooli usuteaduskonna süstemaatilise usuteaduse erakorraliseks professoriks ja korraliseks professoriks 14. mail 1926. a. Usuteaduskonna dekaaniks valitakse prof. H. B. Rahamägi 31. mail 1926. a. Sama aasta kirikupäev valib prof. Rahamäe edasi konsistooriumi assessoriks kolmeks aastaks ja konsistooriumi ülesandel korraldab ta üleilmlist kristlikku karskuskongressi Tartus. 1926. a. lõpul ilmutab ta trükist kirikupäevade protokollide põhjal ülevaate Eesti Ev.-Lut. usu kiriku arenemisest alates 1917. a. eriraamatuna „Eesti Ev.-lut. usu vaba rahvakirik vabas Eestis“.

1928. a. kirikupäeval valitakse prof. Rahamägi kolmandat korda konsistooriumi assessoriks, samuti ka edasi 1929. a. usu-teadlaste konverentsi abijuhatajaks. 1929. a. valitakse ta Eesti Kristliku Karskusliidu esimeheks ja on 4. Riigikogu liige kristlikus rahvaerakonnas.

1930. a. mai kuul nimetatakse H. B. Rahamägi haridusministri poolt usuõpetuse revidendiks ja samal sügisel valitakse tema konsistooriumi poolt haridusministeeriumi usuõpetuse korraldamise komisjoni liikmeks. 1931. a. valitakse prof. H. B. Rahamägi Eesti Noortemeeste Kristlikkude Ühingute liidu ja selle keskkomitee esimeheks, ühtlasi jääb ta ka edasi konsistooriumi assessoriks ja „Eesti Kiriku“ peatoimetajaks kuni juunini 1931. a., ennast pärast seda mitte edasi valida lastes. Koguduselt ja sõbrult saab õp. H. B. Rahamägi kuldristi ja hõbeametiristi pihtkonna 10. a. juubeli puhul, mille temale üle annab kadunud piiskop J. Kukk.

Piiskopi raske haigestumise puhul määratakse prof. H. B. Rahamägi piiskopi asetäitjaks. NMKÜ-de maailmakonverentsidest Helsingis, Torontos, Clevelandis ja Cambridge'is võtab ta osa Eesti esindajana.

5. novembril 1932. a. promoveeritakse prof. dr. Rahamägi Upsalas doctor theologie h. c. auastmesse. 1932. a. 7. detsembrist alates tegutseb ta Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi esimehena.

Peale selle on H. B. Rahamägi tegutsenud ja tegutseb veel praegugi paljuis noorsoo-, töö- ja akadeemilisis

organisatsioones ja ta on esinenud paljude ettekannetega konverentsel ja mujal. 1933. a. alates on ta „Usuteaduslise Ajakirja“ vastutav peatoimetaja. Samal aastal asutab tema Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi juurde Sotsiaal-eetilise toimkonna ja on senini selle esimeheks.

Eesti ev.-lut. usu kiriku teiseks piiskopiks valitakse professor H. B. Rahamägi käesoleva aasta 19. juunil Tallinnas XVI. kirikupäeval.

Juba 1933. a. suvel, kohe peale piiskop Jakob Kuke surma, (piiskop Jakob Kukk suri 25. juulil 1933. a.) kerkib esile uue piiskopi isiku küsimus. Uue piiskopi kandidaadena nimetatakse tolleaegseid konsistooriumi assessoreid Jõhvi õpetajat Jaak Varikut, praost Aleksander Kappi ja Tartu Ülikooli usuteaduskonna dekaani Hugo Bernhard Rahamäge nende endi nõusolekul. Kuna aga uue piiskopi kandidaate on kolm ja puuduvad teated, keda neist kolmest tahetakse näha uue piiskopina, siis võetakse praostkondade sinodeil ette eelhääletused üldmeeleolu teadasaamise mõttes. Kuid juba neil eelhääletamistel selgub, et rõhuv enamus praostkondade saadikuist annab oma hääled Rahamäele ja põhjustab seega näilikult praost ja assessor A. Kappi loobumise piiskopi kohale kandideerimisest. Täieliku selguse piiskopi isiku suhtes annab meile XVI. kirikupäev, mida peetakse Tallinnas Börsisaalis 19. ja 20. juunil k. a.

Erilise tähtsusega päevakorrapunkt XVI. kirikupäeval — piiskopi valimine — on kokku meelitanud kirikupäeva liikmeid ennekuulmatul arvul. Ligi $\frac{4}{5}$ Kirikupäeva liikmeist — neid on veidi üle 500 — on ilmund XVI. kirikupäevale, et võtta osa uue piiskopi valimisest. Valimised toimuvad väärilise tõsidusega ja korrast kõrvale kaldumisteta — välja arvatud teatud ärevus, mis valitseb kummagi vastaskandidaadi poolehoidjate seas.

Uueks piiskopiks valitakse rõhuva häälteenamusega — 226 häält poolt ja 131 häält vastu — Tartu Ülikooli süstemaatilise usuteaduse professor H. B. Rahamägi, kuna aga vastaskandidaat Jõhvi koguduse õpetaja assessor Jaak Varik saab poolt 127 häält ja vastu 227 häält.

Professor H. B. Rahamäe valimist Eesti Ev.-Lut. usu kiriku teiseks piiskopiks võetakse vastu mitte ainult kirikupäeva liikmete, vaid ka meie seltskonna ja avaliku arvamise poolt täieliku rahulolemisega, — kirikupäeva liikmete seas koguni suure

hardumuse ja pidulikkusega, kuna teatakse, et seega on Eesti ev.-lut. usu kiriku juhtimine usaldatud isikule, kes oma silmapaistvuse ja võimete poolest on leidnud mitte ainult meie kodumaal, vaid ka välismaal väarikat tunnustamisi ja hindamist.

Ja seda pidulikku meeleolu, mida omandatakse XVI. kirikupäeval, kannavad kirikupäeva liikmed kõigisse meie kodumaa kihelkonnise ja seda ei suuda sumbutada need argipäevad, mis on uue piiskopi valimise ja tema ametisse õnnistamise vahel. Iseäranis pidulikuks muutub meeleolu uue piiskopi H. B. Rahamäe ametisse õnnistamise eel- ja õnnistamisepäeval, mil ei suudeta külmaks jääda, vaid rutatakse üle terve maa pealinna pidulikule piiskopi ametisse pühitsemisele.

Professor Hugo Bernhard Rahamäe piiskopi ametisse pühitsemist peetakse pühapäeval 16. sept. k. a. Tallinna ajaloolises piiskoplikus Toomkirikus Riigivanema, Kaitseväge Ülemjuhataja, Vabariigi Valitsuse liikmete, Rootsi, Soome, Taani, Läti, Saksa ja Eesti Ap. õig. kiriku kõrgemate vaimulike, kogu Eesti ev.-lut. usu kiriku kirikupäeva vaimulike ja ilmalike liikmete ja paljude teiste kutsutud külaliste ja huviosaliste rahvamasside osavõtul suure pidulikkuse ja hardumusega.

Esimesed väliskülalised saavad Tallinna juba neljapäeval 13. septembril. Nimelt jõuavad Eestisse sel päeval Rootsi peapiiskop dr. dr. Erling Eidem ühes abikaasaga ja Taani kiriku esindaja kirikuloolane õpetaja L. P. Fabricius. Laupäeval 15. septembril saavad Läti peapiiskop dr. Theodor Grünberg, Riia ülikooli prof. dr. V. Maldonis ja ülemõpetaja Berg, Soomest ministeriaaldirektor Y. Loimaranta, kaitseväe praost A. Malin, Helsingi ülikooli usuteaduskonna dekaan prof. dr. A. Puukko, Turu ülikooli usuteaduskonna esindaja dr. R. Gyllenberg ja Königsbergi ülikooli usuteaduskonna esindaja dekaan prof. dr. Schniewind.

Juba esimeste külaliste Tallinna saabudes võtab pealinna argipäine elu kiriklikes ringes piduliku ilme ja laupäeva õhtul, s. o. piiskopi ametisse õnnistamise eelpäeva õhtul, muutub ta täielikult pidulikuks ning kõiki pealinna kogudusi haaravaks kirikuis peetavate jumalateenistuste tõttu. Jumalateenistusi peetakse Kaarli, Jaani, Rootsi Mihkli, Püha-Vaimu, Nõmme Rahukog. ja Kopli kirikuis, Ambla õpetaja Annasti, Põlva õpetaja Kivisiku ja Haapsalu õpetaja Soosaare, Tartust õpetaja mag. Tiiti,

Kose õpetaja Jõgise, Pärnu-Jakobi õpetaja Nuthi ja Martna õpetaja praost Halleri poolt kella 20—21. Pidulik meeleolu jõuab oma haripunkti pühapäeval 16. sept., mis algab orkestrite

Foto Parikas.
Uus piiskop kohe peale pühitsemist konsist, uue maja trepil koos pühitsejatega.

mänguga kella $\frac{1}{2}$ 8— $\frac{1}{2}$ 9 hom. Kaarli puisteel ja Toompeal Kohtutän. 12. Samal ajal käib ka kaitseliidu Kalevi Maleva orkester prof. A. Topmani juhatusel oma mänguga piiskoppi tervitamas, kus kantakse ette Beethoveni „Kõik taevad laulvad“ ja piiskopi enda

komponeeritud laul: „Mina kui võõras“. Orkestrite mängule järgnevad piiskopi õnnistamisepäeva kavale vastavalt palvused pealinna kirikuis. Vähe enne kella 9 homm. sõidab piiskop dr. dr. H. B. Rahamägi saatjaskonnaga Vanale Kaarli surnuaiale, et asetada parg oma eelkäija piiskop Jakob Kuke kalmule. Pärja asetus toimub praostite Thomsoni ja Halleri, Taani esindaja õpetaja L. P. Fabriciuse ja õpetajate Sommeri, Liivi ja teiste, lahkunud piiskopi abikaasa ja laste ning juurde kogunenud rahvahulga juures olles ja kaitsevæe orkestri kaasmängul. Pärja kalmule asetamise talitust alustatakse kaitsevæe orkestri mänguga ja laululehtedelt lauldes „Kuis hingvad vaikselt“. Selle järele peab piiskop prof. dr. dr. H. B. Rahamägi Püha Kirja sõnade: „Jeesus Kristus seesama eile, täna ja igavesti“ (Ebr. 13,8) alusel mälestus- ning troostikõne kadunud piiskopile ja tema abikaasale ja lastele ja asetab elavaist lillist pärja kalmule. Pärja kalmule asetamise talitus lõpeb õp. Sommeri poolt peetava palve ja lauluga. „Kuju, vaikse rahu poole, Väsind süda soovib siin“.

Samal piiskopi ametisse õnnistamise päeval 16. sept. k. a. peetakse ka erakorraline XVII. kirikupäeva pidulik istung Rootsi Mihkli kirikus, mis algab täpselt kell $1\frac{1}{4}$ 11 ja lõpeb kell $3\frac{1}{4}$ 11. XVII. kirikupäeva piduliku istungi avab piiskop sõnadega: „Kolmainu Jumala Isa, Poja ja Püha Vaimu nimel“ ja peab Ap. teg. r. 18, 24—28 alusel lühikese avakõne, milles ta soovitab kirikupäevast osavõtjail end kasvatada selles, kes on meie kõigi pea, s. o. Kristus, Lunastaja ja Jumala ainusündinud Poeg. Sellele järgneb lühikene palve ja kirikupäevale esitatud küsimuste arutamine: Härra Riigivanemale K. Pätsile tervitustelegrammi saatmine, Tallinna õhtukoguduse „Emmause“, Paide saksa ja Nõmme saksa koguduste vastuvõtmine ja Iisaku koguduse taas vastuvõtmine Eesti ev.-lut. usu kiriku ja V. Kuljusele õpetaja õiguste tagasiandmine ning Tallinna Püha-Vaimu koguduse õpetaja Th. Tallmeisteri vastu tõstetud ja juba 10 aastat kestnud protsessi lõpetamine, kuna viimased töötavad tulevikus üldkirikuga käsikäes töötada Püha Kirja ja ev.-lut. usu kiriku õpetuse alusel, ja lõpul teadaanded.

Erakorraline XVII. kirikupäeva pidulik istung, millest võtavad osa: piiskop istungi juhatajana, konsistooriumi sekretär protokollijana, 15 praostit, 110 õpetajat, 48 köstrit ja 157 saadikut kirikupäeva liikmeina ja direktor Loimaranta, praost Malin, de-

kaan Puukko, prof. Gyllenberg ja õpetaja Kallio Soomest külalistena, lõpeb piiskopi palve ja üldlauluga.

Varsti pärast kirikupäeva istungi lõppu kogunevad kirikupäeva liikmed ja väliskülalised vaimulikud Rootsi Mihkli kiriku juures rongikäiguks. Rongikäigus liigutakse Rootsi Mihkli kiriku juurest kirikukellade helide saatel läbi Rüütli, Harju, Komandandi, Kaarli ja Kooli tänavate ajaloolisse piiskoplikku Toomkiriku, kus toimub piiskopi pidulik ametissepühitsemise talitus.

Rongikäik koosneb järgmisist üksikuist rühmitusist: 1) ametisse õnnistatava piiskopi insigniate kandjad õpetajad piiskopi piibli, risti, vöö ja mantliga usuteadlaste konverentsi abiesimehe Pärnu praost A. Grünbergiga eesotsas, 2) 48 köstrit Köstrite Uingu esimehe köster Annikoga eesotsas, 3) 157 ilmalikku kirikupäeva saadikut piiskopi äia Helme koguduse saadiku ja Kiriku keskkassa abiesimehe J. Hendriksoniga eesotsas, 4) 15 praostit praostite seniori Hageri õpetaja praost K. Thomsoniga eesotsas — viimane kannab ühtlasi ka piiskopi keppi, 5) Usuteaduskonna esindajad ja konsistooriumi assessorid ja 6) üksikult piiskopi mitrat kandes Otepää õpetaja assessor praost J. Lauri, tema järel üksikult ametisse õnnistatav piiskop albas, välismaade kirikute esindajad, üksikult Läti peapiiskop dr. Theodor Grünberg ja kõige viimasena üksikult Rootsi peapiiskop dr. Erling Eidem.

Kell ¾12 saabub Toomkiriku saatjatega piiskopi abikaasa Edith Rahamägi, ühes paljude teiste saatjatega kell 11,50 vägede ülemjuhataja kindral Johan Laidoner ja kell 11,55 Riigivanem Konstantin Päts käsunduskindral Jonsoni, 3. diviisi ülema kolonel Brede, politseivõimu esindajate ja teiste saatel. Riigivanem võetakse kirikuesisel vastu riigihümniga ja kiriku saabumisel orelilt ja orkestrilt kajava Enn Võrgu lauluga „Isamaale“ ja koguduse püsti seistes.

Teised kutsutud külalised: Vabariigi Valitsuse liikmed, välissaadikud, Ap. õig. usu kiriku metropoliit Aleksander, ülempreester N. Päts jne. on saabunud kiriku juba varem. Veidi peale Riigivanema kirikusse saabumist jõuab kohale ka pidulik protsessioon, mida saadavad suured rahvahulgad ja Toomkiriku, Aleksander-Newski katedraali ja teiste kirikute kellade helin.

Kiriku siirdumisel jaguneb rongikäik kaheks: piiskopi kiriku toomise protsessioonist osavõtjad: Rootsi peapiiskop dr. Erling Eidem ja Läti peapiiskop Th. Grünberg ühes assisteerijatega

ja ametisse pühitsetatava piiskop H. B. Rahamäega siirduvad Kiriku tänava kaudu käärkambri, kuna aga teised rongikäigust osavõtjad liiguvad kiriku tagumise külje ukse kaudu kiriku ja asuvad kiriku keskossa spaleerena.

Juba protsessioon-rongikäigu saabudes on kirik rahvast tulvil täis ja ei suuda enam endasse mahutada, kes seda veel tahaksidki. Koorel asuvad ühendatud laulukoorid umbes 400 lauljaga ja konservatooriumi sümfoonia orkester, kirikulaevas ralhahulga ja altariruumis auvõõrad ja piiskopi ametisse pühitsemistalitust toimivad vaimulikud. Aga siiski ka nende jaoks, keda ei suuda ajalooline piiskoplik Toomkirik endasse mahutada ja kes on sunnitud sel päeval koju jääma, on võimaldatud piiskopi ametisse pühitsemistalituse jälgimine Tallinna Püha-Vaimu ja Jaani kirikuis valjuhääldajate ja raadio kaudu.

Piiskopi pidulik pühitsemistalitus algab kell 12 ühendatud kooride ja orkestri ning oreli poolt ettekantava Enn Võrgu lauluga: „Looja Vägevus“. Selle järgi lauldakse kõigi osavõtul koraali, mille lauldes tuleb assessor praost J. Lauri kantsli ja peab laulu vaibudes ava- ja tervituskõne ning palve. Tervitusõnade ja palve lõppedes laulavad ühendatud koorid orkestri ja oreli saatel R. Tobiase laulu „Eks teie tea, et teie Jumala tempel olete ja et Jumala Vaim teie sees elab“. Sama laulu ajal saabub ka kiriku läbi õpetajaist, köstreist ja ilmalikest kirikupäeva saadikuist koosneva spaleeri varem käärkambrisse siirdunud rongikäigu osa. Kõige ees sammub Vigala õpetaja F. Jürgenson, kandes piiblit, siis õpetaja A. Sommer ristiga, õpetaja mag. K. Steinberg vööga, õpetaja mag. J. Taul mantliga, praostite senior praost K. Thomson kepiga, assessor praost J. Lauri mitraga; usuteaduskondade esindajad, ametisse õnnistatav piiskop üksinda, Taani kiriku esindaja õpetaja L. P. Fabricius ja Tampere piiskop A. Lehtonen ja kõige viimasena Läti peapiiskop Th. Grünberg ja Rootsi peapiiskop E. Eidem. Rootsi peapiiskop dr. E. Eidem ühes assisteerijatega: assessor praost J. Lauri, Läti peapiiskop Th. Grünbergi, Taani kiriku esindaja õpetaja L. P. Fabriciuse ja Tampere piiskopi A. Lehtosega, praostite seniori K. Thomsoni ja usuteaduskonna esindajatega siirdub otsekohe kiriku saabudes altarisse ja jääb seisma altari ees keskel, temast paremale poole asuvad assessor praost J. Lauri ja Läti peapiiskop Th. Grünberg ja vasakule poole Taani kiriku

esindaja õpetaja L. P. Fabricius, Tampere piiskop A. Lehtonen ja praost K. Thomson. Teised assistendid ühes ametisse õnnistatava piiskopiga siirduvad kiriku saabumisel altari võre ette, keskkohale krüsanteemega tähistatud kohale õnnistatav piiskop ja temast vasakut kätt õpetaja F. Jürgenson, õpetaja mag. K. Steinberg ja praostid ning temast paremat kätt õpetajad A. Sommer, mag. J. Taul ja praostid.

Kogudus laulab laulu „Siimon Joonas, täna Mulle vastus anna“. Koguduse laulu lõppedes peab Rootsi peapiiskop dr. E. Eidem rootsi keeles 1. Tim. 4, 14—16 alusel pühitsemisskõne, milles ta rõhutab neid kõrgeid ja pühi ülesandeid ja kohuseid, mis on usaldatud piiskopi kätte. Ta ütleb, et piiskopi amet on suur ja vastutusrikas ega luba hooletuks jäämist, vaid kohustab mitteilalgi unustada Issandat ja Päästjat ja ainult Jumalat vahenditult karta ning armastada enam kui kõiki muid ja selleks andku Jumal ise jõudu ja kaitset. Peapiiskopi kõnele järgneb palve, mille järele konsistooriumi abipresident loeb ette piiskopi kinnituskirja ja annab selle üle peapiiskop Eidemile, kes selle vastuvõtnult pöördub assisteerijatega pühitsevat poole Püha Kirja salmiga ja manitseb antavat töötust ustavusega pidada, tunnistada koguduse ees oma ristiusku, millele vastab piiskop usutunnistuse lugemisega, ja esitab talle vastamiseks viis alljärgnevat küsimust: 1. „Kas sa oled valmis Kolmainu Jumala nimel Eesti Ev.-Lut. usu kiriku piiskopi ametit enese peale võtma?“ 2. „Kas sa tahad seda ametit igas asjas õieti ja tõsiselt pidada Jumala auks ja hingede õndsuseks?“ Vastus: „Jah.“

3. „Kas sa tahad jääda Jumala puhta sõna juurde, iga vae ja Kristuse vastase õpetuse eest ennast hoida ja selle eest truult hoolt kanda, et Jeesust Kristust Jumala sõna kohaselt saaks selgesti kuulutatud ja sakramendid õieti välja jagatud Tema seadmist mööda?“ Vastus: „Jah.“

4. „Kas sa tahad ühtlasi nii seada oma elu, et see oleks eeskujuks usklikele ja mitte kellelegi komistuseks?“ Vastus: „Jah.“

5. „Kas sa tahad selle järele valvata, et koguduses kõik sünniks korra ja sündsuse päraselt, igale hukatusele vastu astuda ja kõike edendada, mis Kristuse riiki aitaks üles ehitada?“ Vastus: „Jah.“

Neile küsimusile vastused saanult annab Rootsi peapiiskop dr. Erling Eidem igivana apostlite kombe järele käte peale-

panemisega Rahamäele piiskopiameti järgmiste sõnadega: „Kõigeväeline Jumal andku sulle jõudu, ja aidaku sind neid töotusi pidada! Ja selle meelevaldalla järele, mis mulle Jumala nimel on kätte usaldatud, annan mina sinu kätte piiskopi ameti Eesti Evangeeliumi Luteri usu kirikus Jumala Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimel. Aamen.“ Samuti annab Rootsi peapiiskop uuele piiskopile üle ka insigniad, mille juures on temale abiks õpetajad Steinberg, Taul, Sommer ja Jürgenson, kes aitavad uuele piiskopile selga panna musta ametirüü ja seovad talle vööle punase vöö. Piiskopi ameti kuldristi asetab peapiiskop Eidem isiklikult piiskop Rahamäele kaela ja ulatab talle kepi ja mitra. Selle järele asetavad peapiiskop ja piiskopid oma käed õnnistades piiskop Rahamäe peale ja peapiiskop Eidem loeb „Meie Isa“ palve. Nüüd annab ta piiskopile viimaks ka piibli ja ütleb seda üle andes: „Aga tema ütles: Jah, õndsad on need, kes Jumala sõna kuulevad ja seda tallele panevad.“

Ameti ja insigniate üleandmise ajal laulavad ühendatud koorid „Veni Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium et tui amoris in eis ignem accendo...“, piiskop Rahamägi on laskunud põlvili ja seisab põlvil kuni ameti ja insigniate üle andmise talituse lõpuni. Rootsi peapiiskopi poolt toimetatav piiskopi ametisse pühitsemistalitus lõpeb palve ja koguduse õnnistamisega. Kogudust, kes palve lõppedes püsti tõuseb, õnnistab ta ülesse tõstes ainult paremat kätt ja lahkub selle järgi ühes assistentidega altarist. Ühendatud koorid laulavad „Üks kindel linn ja varjupaik“ 1 ja 2 salmi üksinda ja ühes kogudusega 3 ja 4 salmi. Altarisse asub ametisse pühitsetud piiskop, et tervitada kirikut 2. Tim. 1,7 alusel ja talle südame peale panna end kasvatada üksmeeles ja ühiseks tervikuks jäädes Jumala Vaimus, mis on väe, armastuse ja mõistliku meele vaim. Vastutervitusega ja töötusega esineb praostite senior praost K. Thomson.

Piiskopi ametissepühitsemise jumalateenistus lõpeb piiskopi palve ja õnnistamisega ning koguduse lauluga „Õnnista ja hoia“, millest lauldakse kaks salmi enne õnnistamist ja üks salm peale õnnistamist. Kirikust lahkuvad piiskop ja kutsutud auvõõrad Enn Võrgu komponeeritud laulu „Taevas sügav, sinine, maa on musta mullane“ (F. Karlsoni sõnad) helide saatel ja siirduvad konsistooriumi uutesse ruumesse Kiriku pl. 3.

Pärast jumalateenistust kella ¼15—17 on Kristliku Noorte-

meeste Ühingu saalis ühine lõunasöök kirikupäeva liikmeile ja kutsutud külalisile ja kell 21 Seltskondlikus Majas õhtusöök konsistooriumi poolt kiriku juhtivaile tegelasile ja teistele kutsutud külalisile. Peale nende eelnimetatud koosviibimiste annab ka Riigivanem oma poolt välismaa ja kutsutud külalisile sel puhul kaks koosviibimist ja piiskop ühe. Nimelt esmaspäeval kell 9 on piiskopi korteris hommikueine, kus piiskop peab ka hommikupalve, kell 14 on välisministeeriumis lunch ja õhtul Kadrioru lossiaias kohv Riigivanema poolt. Kuid nende eelmainitud koosviibimiste juures ei unustata ka pealinna kogudusi ja neid külalisi, kes olid samutigi tulnud pealinna, et osa võtta piiskopi ametisse pühitsemise toimingust. Neile korraldatakse kõigis pealinna kirikuis õhtused jumalateenistused, mida peavad külalised piiskopid ja õpetajad — ka meie oma piiskop käib samal ajal tervitamas kohalikke kogudusi — Toompea, Tallinna Kaarli, Jaani, Püha Vaimu, Peeteli, Kopli, Soome-Rootsi Mihkli, Oleviste ja Niguliste kirikuis.

Piiskopi ametissepühitsemise toimingust osavõtnud külalised lahkuvad pealinnast pühapäeva õhtul, esmaspäeval ja teisipäeval. Osa nendest käis esmaspäeval ka lähemalt tutvunemas Toomkirikuga, Piritaga, Raekojaga ning Kunstinäitusega.

Usundtüüpide sõnastikud.

E. Tennmann.

(Järg).

Kartuse jumalal on, eriti kui ta juba rahvuslik ülijumal on, suur võim — *δύναμις* (Matt. 6, 13; 22, 29; Lk. 1, 35; 5, 17 jne.), *ισχύς* (Ef. 1, 19; 2. Tess. 1, 9; 1. Ptr. 4, 11; Ilm. 7, 12), *κράτος* — jõud, vägi (Lk. 1, 51; Ef. 1, 19; 1. Ptr. 4, 11; Juuda 25), *ἐνέργεια* (Kol. 2, 12). Võim *δύναμις* esineb materjaalsena Mrk. 5, 30; Lk. 6, 19; 8, 46, kus ta külgepuutumise teel Jeessusest välja läheb, nagu kontagioosse maagia juures. Seesama alus või eeldus on igal käega puutumisel (*ἅπτεσθαι* — Mt. 9, 20; Mrk. 5, 27, 28; 6, 56; 7, 33; Ap. t. 5, 15; 19, 11; *θιγγάνειν* — Hbr. 12, 20), kätepealepanemisel (seadmisel — *ἐπιθεσις τῶν χειρῶν* Ap. t. 8, 18; 1. Tim. 4, 14; 2. Tim. 1, 6; Hbr. 6, 2), ka sakramentidel ja õnnistamisel. Alles kõrgemal astmel saavad need talitused kas osalt või täielikult sümboolseiks. Ka jumala kohta tarvitataavad pildid — jumala käsi (*χειρ τοῦ Θεοῦ* Lk. 1, 66; Ap. t. 4, 28. 30; 7, 50; 11,

21; 23, 11), jumala sõrm (δάκτυλος τοῦ Θεοῦ Lk. 11, 20), jumala silmad (ὄφθαλμοὶ τ. Θ. Hbr. 4, 13), Issanda kõrvad (τὰ ὦτα κυρίου σαβαώθ Jak. 5, 4), jumala pale (πρόσωπον τ. Θ. Matt. 18, 10; 1. Kor. 13, 12; 2. Tess. 1, 9; 1. Ptr. 3, 12; Hbr. 9, 25), jumala hääl (= hääl taevast φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν Mt. 3, 17; ἐκ τῆς νεφέλης Mt. 17, 5), jumala suu (στόμα Θεοῦ Mt. 4, 4), jumala sõna (ῥῆμα Θεοῦ Mt. 4, 4; Lk. 3, 2; Joh. 3, 34; 8, 47; Rm. 10, 17; Ef. 6, 17; Hbr. 6, 5; λόγος τοῦ Θεοῦ — Mrk. 7, 13; Lk. 5, 1; 8, 11. 21; Joh. 10, 35; 17, 14. 17; Ap. t. 4, 31; 6, 7 jne.) ei ole alguses mitte pildid, vaid otseses mõttes kujutletud. Ruumilise kujutlusega jumalast on tegemist väljendeis nagu: *ἐναντι τοῦ Θεοῦ* Lk. 1, 8; Ap. t. 8, 21, *ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ* Lk. 1, 6. 15. 19. 75 jne. (ligi 40 kohta). Jumala viha (ὀργή — pidev viha Mt. 3, 7; Joh. 6, 36; Rm. 1, 18; 2, 8; 3, 5; 9, 22; Ef. 5, 6 jne; järsk viha — *θυμός* — Rm. 2, 8; Ilm. 14, 10. 19; 15, 1. 7; 16, 1. 19 jne., *θυμοσθαι* vihastuma Mt. 2, 16; *θυμομαχεῖν* viha kandma Ap. t. 12. 20) vastab täiesti antropomorfsele despoodi kujutlusele, kelle tahtmist (*θέλημα* — Mt. 6, 10; 7, 21; 12, 47; Joh. 5, 30 jne. *θέλησις* — Hbr. 2, 4) peab tingimata täitma.

Mida võimsamana ja kõrgemana (*ὑψιστος* — Mrk. 5, 7; Lk. 1, 32. 35. 76; 6, 35; Ap. t. 7, 48; 16, 17; Hbr. 7, 1 cf. Eel elioon) seda jumalat kujutletakse, seda kättesaamatumaks, lähenematuks (*ἀπρόσιτος* — 1. Tim. 6, 16) ja tunnetamatumaks, arusaamatumaks (Rm. 11, 33. 34 *ἀνεξερεύνετος, ἀνεξιχνίαστος* cf. Ap. t. 17, 23 *ἄγνωστος Θεός* ja *ἄγνωσία* 1. Kor. 15, 34; 1. Ptr. 2, 15; selle vastu 1. Kor. 2, 10: „Vaim uurib kõik asjad läbi, ka jumala sügavused“) ta osutub, seda salapärasemaks, müstilisemaks (cf. 1. Kor. 13, 2 *μυστήρια* — *γνώσις*; Kol. 1, 27, *ἡ δόξα τοῦ μυστηρίου*), transsendentsemaks, põhjendades metafüüsilise dualismi kahe maailma vahel (cf. Lk. 16, 25 *χάσμα μέγα*). Selle dualismi vahendamiseks on tarvis tervet hierarhhiat, millest ap. Paulus kõneleb Rm. 8, 38; *ἄγγελοι, ἀρχαί, ἐνεστώτα* (cf. Kol. 1, 16). Siia kuuluvad aga ka muud vahemehed (*μεσίτης* — Kal. 3, 19, 20; 1. Tim. 2, 5; Hbr. 8, 6; 9, 15) — prohvetid, preestrid ja kõige suurem vahmees — Jumala Poeg. Taevase hierarhhia mõte arenes eriti lopsakalt gnostikute juures, kuid juba tugevasti platooniliselt. Juuda dualismi raames kannab see hierarhhia enam maagilisi materjaalseid tunnuseid ja kaldub kergesti reaalse instituudi poole.

Jumaliku majesteedi autoriteet püsib ikka eeskätt tema võimul, tema tahtel (*θέλημα, θέλειν, θέλησις, βουλή, βούλομαι*),

mis ei arvesta mitte midagi, vaid kelle armust (*χάρις*) oleneb kõik. Mida tühjem, nõrgem (2. Kor. 12, 10; 1. Kor. 1, 27) inimene, mida alandlikum, kartlikum, seda armulisem on jumal. Tema ees peabki värisema, vabisema (*τρέμειν*), ehmmuma (*ταράσσεσθαι*, *πτοεῖσθαι*, *θροεῖσθαι*), mahajäetud (*ἐγκαταλείπεσθαι*), äraheidetud olema (*καταβάλλεσθαι*), pääsemist ootama kartuse ja lootuse vahel, nagu apokalüptilised osad seda nii plastiliselt ja kohutavalt kirjeldavad. Ainult objektiivne seadus ja seaduse alusel asuv kohtumõistja tuleb selles tüübis eraldada, sest et tegemist on siin mitte eetilise süsteemiga, vaid puhta teokraatiaga *). Kartuse pingutamine viimase võimaluseni on siin iseloomuline. Kummardamine (*προσκυνεῖν*), põlvitamine (*γονυπετεῖν*), palumine (*αἴτημα*, *αἰτεῖν*, *προσευχή*, — *χομαι*, *δέησις*, *δέειν*), enda alandamine (*ταπεινοῦν* jne.), orjamine (*δουλεύειν*), sõnakuulmine (*ὑπακούειν*), alistumine (*ὑποτάσσειν*) ja austamine (*δοξάζειν*, *τιμᾶν*) pole siin meelsuse küsimus, vaid hädaabinõud, kus on tähtis välispidine avaldus. Sügavam variseerluse hingeline juur on siit pärit. Sest objektiivset õigust siin veel ei ole. Välisvõim ei võigi nõuda andumist ega veendumust. Isegi objektiivne seadus ei jõua nii kaugele. Ka tema peab leppima välise korrektsusega. Järjekindel terrori jumal ei võigi suuremat mõnu tunda kui seda, et kõik tema ees väriseb ja kummardub. Ja kui ta siis kedagi armastab, siis on see ajutine nõrkus, mis kaua ei püsi. Ta on ja peab olema puhas omavoliline valitseja (Rm. 9, 11–23).

Sellepärast ei ole selles tüübis muud imposantset, kui hoolimatus (*φείδεσθαι* — Rm. 8, 32; 11, 21). Loomulik, et see jumal paneb inimese kõikuvasse, kindluseta olukorda, nii et tuleb usklikul teda kohelda kartuse ja värisemisega (*τρόμος* 1. Kor. 2, 3; 2. Kor. 7, 15; Ef. 6, 5; Fil. 2, 12), et ta kahtleb (*διακρίνειν* Jak. 1, 6), on kahevahel (*δίψυχος* Jak. 1, 8), püsivuseta (*ἀκατάστατος* Jak. 1, 8, *ἀκαταστασία* Lk. 21, 9; 1. Kor. 14, 33 jne.). Ta võib ju kardetavat jumalat vihastada ilma teadmata. Sellepärast on ta sagedasti kitsikuses ja ilma nõuta (*ἀπορεῖσθαι*, *ἀπορία*), koguni meelt heitmas (*ἐξαπορεῖσθαι*). Jumala tõelise olemuse tundmatus sunnib teda täielikult alistuma (*ὑποτάσσειν*, ~ *ταγή* 1. Petr. 3, 22) ja hoopis vaikima (*σιωπᾶν*, *σιγᾶν*, *σιγή*, *σιμοῦν*) jumala ees, ilma vasturääkimata (*ἀντιλογία*). Et selline alandus (*ταπεινός*, ~ *νοῦν*,

*) Puhas teokraatia peegeldub U. T.-is 1. Kor. 15, 24. 28. ja Ilm. r. 11 15; 19, 6 V. T. Daan. 2, 44 alusel. 1. Kor. 15, 28 ei puudu ka panteistline varjund.

~ ὁφροσύνη, — ὄφρων) ja tasandus (πραότης, πραύτης, πραῖος, πραῦς, πρανπάθεια) mitte igal tingimusel kristlik voorus ei ole ja selget eristamist nõuab, peaks arusaadav olema. See on aga tõesti veelgi mõnele väga maitsekohane, nagu paistab praeguse aja usulisest meeleolust. Inimese tühjus ja võimetus, absoluutne väärtusetus (Rm. 9, 20; Jak. 4, 14; Lk. 12, 5) on saanud otse moenähteks, nagu kinnitab Rudolf Otto raamatu „Der Heilige“ hiiglamenu ja sellega seotud dialektilise teoloogia suur pooldamine. Just „pühaduse“ tõstmine väljaspoole igast eetikast on iseloomustav sellele usundi tüübile. Jumala pühadus ei seisa mitte tema õigluses, vaid just tema absoluutselt omavolilistes otsustes ja määramistes. Inimese suhtes on see jumal oma kategoorilise võimuga tõesti numinoosne, fascinosum ja tremendum. Kartuse usundi jumala tüüpi on R. Otto äärmiselt hästi tabanud ja ka Pauluselt ja teistelt autoreilt vastavad väljendid hästi välja noppinud. See jumal on oluliselt kurja iseloomuga, kuigi mitte eetiliselt. Tema arm on selge χάρις, kuhu ei kuulu mitte raasugi hädust, küll aga kalduvus prädestinatsiooni. See viimane on ainult tujuka primitiivse jumala silmapilguotsuste projektsioon aja lõpmatusse, nagu tema transtsendentsus on olulise vahe arendamine inimese ja jumala vahel metafüüsikasse.

See jumala tüüp vastab imehästi praegusele ajavaimule oma sallimatusega, just nagu Vana Seaduse jumal, sel määral, kui ta on eraldatud tüpoloogiliselt seaduse jumalast, on püha vihaga ja hoolimatu siis, kui teda meeles ei peeta, tema tahtmist ei täideta (lahus kümne käsu andjast puhtast seaduse jumalast). Inimesel puudub iga võimalus*) selle jumala meele pärast olla (εὐδοκεῖν). Jumala tahtmise olenematus inimesest ei taha hästi sobida inimese eluõigusega ja hinge väärtusega. Jumala oluline ja põhimõtteline eraldamine inimesest kuni absoluutse vastuseadmiseni äärmises dualismis annab siin põhiprobleemi, mis viib ühe või teise eitamiseni, kas ateismi või prädestinatsiooni. Et hoiduda ateismist, osutub inimene täiesti kaduvaks, kuna jumal üksi ei või surra (1. Tim. 1, 17; 6, 16). Ap. Paulus ei suuda vabaneda Iisraeli jumalast, kes puht omavoliliselt „vabalt“ valis (Rm. 9, 11) või ette määras oma heaksarvamise järele (Ef. 1, 5), oma au kiituseks, enne maailma loomist, kes lunastusest peab osa saama. Prä-

*) Rm. 3, 4. 5. 6. 7. 9—18: Kõik inimesed on valelikud. Ei ole, kes õige on, ei ühte ainustki, jne.

destinatsiooni tähe all näeb ap. Paulus inimeste jumalikku kutsumist*). Just Pauluse suur kalduvus absoluutsesse teokraatiasse jääb kutsumise ja valimise probleemi ühendusse kartuse ja armu sumalaga. Nii on selle usundi tüübiga seotud sõnad: *καλεῖν, κλησῖς, κλητός, ἐκκλησία, ἐκλέγεσθαι, ἐκλεκτός, ἐκλογή* — kutsuma kutsumine, kutsutud, kirik, valima, valitud, valimine. Võrreldes ap. Pauluse mõttekäike ja väljendeid sel joonel Jeesuse lühikeste, selgete ütlustega, on viimaste suveräänsus imestamisväärne. Kuna Paulus jõuab radikaalsele seaduse ja tegude eitamisele, antinomismile, armu- ja kartuse usu kasuks, on Jeesus vaba igast talmudi taolisest seaduse seletamisest ja ümberseletamisest. Ja siiski ei kanna tema suveräänsus mingit pisematki terrori jumala iseloomu joonekest ega ilmuta mingit sentimentaalsust. Ta on heroiliselt eetiline, mitte kartlikult-pedantlikult, mitte seaduslis-formaalselt, ei ka müstilis-teadvusetult.

Jumala ja inimese vahekorra pärast teokraatilisel alusel tuleb siia terminoloogiasse juurde: usk (*πίστις, δεισιδαιμονία, θεοσέβεια* 1. Tim. 2, 10; *θεοσεβής* Joh. 9, 31, *φόβος θεοῦ* Rm. 3, 18; *φόβος τοῦ κυρίου* Ap. t. 9, 31; *θεοδίδακτος* 1. Tess. 4, 9; *εὐσεβεία, -βεῖν, βής, -βῶς*), uskmatuse (*ἀσέβεια, -βεῖν, -βής*), vaenuline suhtumine jumalasse (*θεομαχεῖν, θεομάχος*), tegu (*ἔργον ποίησις, ποιεῖν, ποιητής, πράξις*), käsk (*ἐντολή, ἐνταλμον, ἐντέλλεσθαι; ἐπιταγή — ἐπιτάττειν; διαταγή, διάταγμα, διατάσσειν; παραγγελία; κέλευσμα; keelama — κωλύειν; — mitte süstemaatilise seaduse või lepingu mõttes, vaid üksikkäsuna, lihtsalt juhusliku tahtmise avaldisena*). Tegu ei tule üldse arvesse, käsutäitmine või -rikkumine ei ole otsustav, vaid ainult arm, halastus, heldus, mis püha viha kõrval seda heledamalt särab. Inimesel pole mingeid teeneid, mingit au ega kiitust (*ἔπαινος*).

Muidugi ei tule Pauluse „usku“ täiesti ära vahetada puhta kartuse usuga. Selge kartuse usk on alistumine jumalale tema ülivõimu pärast. Pauluse järele on isegi usk — Jumala kingitus, mõõduga jagatud (Rm. 12, 3) ja pole igamehe asi (2. Tess. 3, 2).

Kuid ka terrori jumal ei suuda ainult vihane olla. Ja kui inimesel mingeid teeneid ei ole, ja kõik oleneb ainult jumalast, siis ei ole jumala vihal ka lühemaks ajaks mingit tõelist põhjust väljaspool teda ennast.* See viha on täiesti põhjendamata, inimlik ku-

*) Peetruse järele (Ap. t. 10, 44) on isegi Kristuse ülestõusmise tunnustajad eraldi ette määratud või ära valitud.

jutlus projektiivsest jumalast. Sellekohane usumõiste ei suuda siis ka lõpulikult püsida. See on ainult üleminekuusundi tüüp. Tema mõju seisab selles, et ta on seotud esimeste kogemustega, millest ruttu kasvas kartuse affekt oma korrelaadiga — lootusega. Lootus ja kartus on suunatud tulevikku (*μέλλον, ἐρχόμενος, παρουσία*), sellega seotud aja kategooriaga (*χρόνος, καιρός, αἰών, ὥρα, προθεσμία* sc. *ἡμέρα* ettemääratud päev Kal. 4, 2). Loomulikult kuulub tulevikuga ühte ettenägemine (*προϊδέν* Ap. t. 2, 31; Kal. 3, 8), ette teadmine — (*προγνώσις* — providentia — Rm. 8, 29; 11, 2; 1. Ptr. 1, 20) ettekuulutamine (*προφητεία, προφήτης, ~ τεύειν*) ja muud tulevikku suhtuvad tegevused (näit. *μαντεύεσθαι* Ap. t. 16, 16) ja ootuste, lootuste ning soovide (*προθυμία*) täitumine (*πληροῦν*). Kartus on hoiatav ettevaatus, valvelolek (*γρηγορεῖν, φυλάσσειν* 2. Ptr. 3, 17, *ἀγρυπνεῖν* Mk. 13, 33, Hbr. 13, 17 jne. *ἀγρυπνία* 2. Kor. 6, 5; 11, 27). Peenemal kujul valitseb kartus edasi ega lase esineda kõrgemaid astmeid täielikus puhtuses. Sellepärast ei pakugi ajalugu kusagil päris puhtaid tüüpe, vaid neid tuleb dedutseerida nende põhiollustest koordinaatide abil.

Peenendatud kartus ettevaatusena ja hoiatusena leidub Uues Testamendis väljendustes: vaadake (ette) — *βλέπετε μη κτλ.* — Matt. 24, 4; Mrk. 13, 5; Lk. 21, 8; A. t. 13, 40; 1. Kor. 8, 9; 10, 12; Kal. 5, 15; Kol. 2, 8; Hbr. 3, 12; 12, 25; teiste sidesõnadega või muul kujul Mk. 4, 24; 8, 15; 12, 38; 13, 9. 23, 33; Lk. 8, 18; 1. Kor. 3, 10; 16, 10; Ef. 5, 15; *ὁρᾶτε* — Mat. 8, 4; 9, 30; 16, 6; 18, 10; 24, 6; Mk. 1, 44; 8, 15; Lk. 12, 15; Ap. t., 22, 26; 1. Tess. 5, 15; Hbr. 8, 5; Ilm. 19, 10; 22, 9; *προσέχετε* — Matt. 6, 1; 7, 15; 10, 17; 11, 12; 16, 6; Lk. 12, 1; 17, 3; 20, 46; 21, 34; Ap. t. 5, 35; *ἀκριβῶς* — ettevaatlikult, hoolega — Mt. 2, 8. (7. 16); Lk. 1, 3; Ap. t. 18, 25; Ef. 5, 15; 1. Tess. 5, 2). Siia kuuluvad ka hulk teisi sõnu ja vorme, näit. valvake — *γρηγορεῖτε* — Matt. 24, 42; 25, 13; Mrk. 13, 35. 37 jne. ja kõrvalised sihtlaused, mis algavad sõnadega *ὅτι, ὅτι οὐ(κ), ἵνα, ἵνα μή*.

Kartuse jumalasse projitseerib inimene ise oma kartuse. Nii on tema jumal ise ka kartlik. Sellega on seletatav tema sallimatus, auahnus, tundelikkus ja tema rängad needmised puht isiklikel motiividel. Sest kompleksist on pärit jumala teotamine — *βλασφημία, βλασφημεῖν, βλάσφημος*; needus — *ἀνάθεμα, — ματιῆζειν*; truuduse nõue (*πιστός, πιστεύειν*). Truuduses kartuse usundi siht ainult võibki seista, kui ta ühtlane on. Isiku truudus ei kindlusta aga mitte despootliku jumala muutmatust truu uskliku

vastu. Tõelist andumust see tüüp ei tunne, vaid ainult vastastikku ühesugust käitumist (do ut des), mis alati, vähemalt teadvusetult, pingul on. Truudus ei ole siin kaugeltki lõpulik usaldus, vaid nõuab ikka uusi vastastikuseid tõestusi. Nende sekka kuuluvad tõotused (εὐχή — Ap. t. 18, 18; 21, 23; Jak. 5, 15), vanded (ὄρκος, ὁμόσαι ὀρκίζειν), anded (δωρεά, δώρημα, δῶρον, διδόναι), ohvrid (θυσία, προσφορά, ὁλοκαύτωμα), palved (προσευχή, αἴτημα), tänu (εὐλογία), kiitus (αἶνος, αἰνεσις) ja au (δόξα ja τιμή), muidugi siis ka altar, kuhu anded asetatakse — θυσιαστήριον, ja tempel — εἰδολεῖον, ναός, kus asub altar. (Järgneb).

Marginaale Schleiermacheri teoloogilisest tänapäevast.

E. S. T e p p a n.

Sõnavõtt praegusaja evangeelses usuteaduses Schleiermacheri suhtes juhib asjasthuvitatu eelkõige enamal määral erinevate seisukohtade ja hinnangute keerisesse. Vist ühegi teoloogilise minevikusuuruse ümber pole arvamuste lahkuminek nii eriomaselt selgepiirdeline, nagu see ilmneb päraststõjaaegses süstemaatikas just mainitu vaimse päranduse suhtes. Ei pruugi olla mängus otseselt nimigi, ent ometi käib arutelu nende teoloogiliste printsiipide ja töötraditsioonide ümber, millised ligidalt seotud Schleiermacheriga. Võitlusrinne mahutab endasse kõik loogilised seisukohavõimalused — otsesest järglasist radikaalsete hülga-jateni. Pruugib märkida vaid kaht süstemaatikas üldtuntud nime: Zürichi süstemaatikut ning dialektilise teoloogia juhti prof. Emil Brunnerit ja Göttingeni süstemaatikut prof. Georg Wobbermini — et tähistada kummagi rindepole kandvamaid jõude. Vahendava suurusena tuleb märkida Halle nestor-teoloogi prof. Ferd. Kattenbuschi, kelle omapärasele seisukohale Schleiermacheri hinnangus lisandab respektieritavat kaalukust pikist tööaastaist omandatud tõsiselt asjatundlik ülevaatlikkus probleemistikust. Selle esinduskolmikuga võib julgesti piirduda ülevaate saamiseks Schleiermacheri-probleemest teoloogilises tänapäeva-töös. Teiste seisukohad igatahes ei erine uuttoovana mainitute omist põhijoonis; küll tavalisest oleneb hinnang üksikasjus igakordse sõnavõtja isiklikust omapärast kui ka mõnikord koolkondlikust kuuluvusest.

Algame oma vaatlust Schleiermacheri pärandust positiivselt viljeleval joonel, mille peaesindajaks ning kandjaks on G. W o b b e r m i n. Märkigem, et tema isikus me kohtame oleviku parimat ning tunnustatumat Schleiermacheri interpreti, kellel päale elava käsitusoskuse on ka tähelepanuväärivat annet oma meistriga koos mõtelda ja samas suunas konsekventselt edasigi minna. Terve tema süstemaatilise toodangu ilmekaks pidepunktiks on Schleiermacher, püsidessellena tänaseni, vaatamata kõigile vahepäälele murranguile ja ümberorienteerumisele päraststõjaaegses usuteaduses. Nii nagu Schleiermacher Wobberminiile osutus teoloogilises mõtlemises pakatava kriisi ennustajaks, nii osutub ta nüüd sellest väljajuhtijaks. Ja kui tahame õieti mõista Wobbermini suhet Schleiermacheriga, siis on see võimalik üksnes lähtudes neist tegureist, millised omaaegses teoloogias nood kaks nime nii tugevasti sidusid.

Päämine neist tegureist on Wobbermini süstemaatilise uuringu eesmärk ise: avastada teoloogilise süstemaatika tarvis sellane meetod, mis võimaldaks distsipliinis kui sellases enamat ühtlust ja järjekindlust. See püüe oli tingitud kaasaegse süstemaatika kaootilisest olukorrast, millise põhjustajana märgistub kahe oluliselt lahkumineva vaatesuuna olemasolu. Ühelt poolt olid arenenud ja maksvusele tõusnud usuteaduses ajaloolised distsipliinid — eriti aga piibliteaduse ja algkristluse sisulise kui ka välise määrangutaotluste näol. See seik tõi endaga kaasa teoloogilises mõtlemises kõike ajaloolist ülehindava joone — h i s t o r i s m i — mille pääpuudena esines arvamus, nagu võimaldaks ristiusuga seostatud ajaloolise faktiderea määrang piiritella ka selle sisulist külge ja taotella uusi, põhjanevaid väärtinnanguid ühes praktiliste konsekventsidega usuelus. Sellase vaateviisi esiplaanile nihkumises, aga eriti ta ülerõhutamises, nägi Wobbermin õigustatult tuleva kriisi eelvälgahtusi. Teisalt mõjus olukorras ebatasakaalustavana ka vastandsuund, milles integreerivat osa evis puht-subjektiivne, isiklikul usuelamusel põhistuv otsustusviis. See nn. Erlangeni koolis metoodiliselt viimisteldud elamusteoloogia polnud kaugeltki iganend allavandumiseks historismile. Otse vastupidi: sajandilõpul päämiselt anglo-saksi mail hoostuv empiiriline usupshühholoogia näis talle andvat koguni uut alustki. Seetõttu kujunes siingi ühekülgse hädahoht — subjektiivse usuelamuse kui teoloogilise mõttetöö põhiprintsiibi üle-

hinnanguna, moodustades nn. psühholoogistilise vaateviisi. Nende kahe paratamatust konfliktist tekkiva kriisiolukorra — mille tunnuseks muide osutus süvenev kaos teoloogilises süstemaatikas — vältimiseks Wobbermin suunab oma otsingud metoodikasse, et sel teel avastada kummagi vaateviisi võimalike tõemomende seostatavust. Seejuures ei saa salata, et Wobbermini iselähtsuse määratlus on mõjustatud just religioonipsühholoogilisest tööst.

Otstarbekas süntees pidi avama uusi võimalusi usulise tunnetuse teaduslikuks fikseerimiseks, kusjuures välditavaks pidid osutama muidugi kõik liialdusvõimalused nii historismi kui psühhologismi näol. Sellase sünteesi taotlusel Wobbermin seab juhi- seks tasakaalusaavutamise ajaloolise vaatluse ja usulise kogemuse „transsendentaalse analüüsi“ vahekorris. See viimane on ent saavutatav üksnes kaudu uue metoodilise lähtekoha, milles samavõrdselt kaaluvad *fides quae creditur* ja *fides qua creditur* — või lühidalt öeldes: kummagi „Wechselbeziehung“. Kuidas Wobbermin selle sisuliselt ligemalt määrab ja rakendab, selle käsitus ei kuulu siia. Mis meile ent antud korral oluline on, on see, et Wobbermin sama metoodilise lähtekoha leiab Schleiermacheri juures ja selle tunnistabki viimase algupäraks. Siit on arusaadav, miks Schleiermacher ta teoloogilises töös sellast tähtsust evib; otse uude valgusse tõstub too unustusse jääma kippuv ning enamalt jaolt vääriti mõistetud 19. saj. kirikuks. Ja sellal siis hakati kõnelema tänu Wobbermini propagandale koguni „Schleiermacheri renessaanssist“ evangeelses teoloogias.

Muidugi, Wobbermini loogiline päästevõimalus vastoludesse takerduvale teoloogiale pole üksikasjus kattuv Schleiermacheriga. Vähemalt religioonipsühholoogilisel joonel ta ületab oma meistri, nii et uus meetod lõplikuna konstitueerub Schleiermacher-James'i joonel, millisele alles kõige hilisemal ajal protestantlikku värvingut märgistavana liitub Lutheri nimi (kusjuures James näib kaduvat, kuna vahepeal ka saksa religioonipsühholoogia on teind edusamme!) Hoopis iseküsimus on, kas ja kuivõrd Wobbermini sõltuvus Schleiermacherist tõepoolest võimalik on, s. t. kuivõrd too „Wechselbeziehung“ siiski on viimase originaal ning kuivõrd lihtsalt „sisse loetud“ — nagu see teaduslikes sõltuvus- ning sümpaatiavahekorris päris tavaline nähe on. Kuid: sellasena ulatub Schleiermacher Wobbermini kaudu olevikku. Ja kuna kirjelda-

tud probleem iseendast osutub teoloogilise tunnetusõpetuse alaliseks akuutprobleemiks — siis püsib seoses sellega ka Schleiermacheri nimi.

Kõik muud — võiks ütelda ka: teoloogiliselt kesksamad — probleemid väljahtavad üksnes poleemiliste vihjetena, enamail juhul küll vaid kaitsepositsiooni loovana. Näib, nagu oleks kirjeldatud lähtekoha avastamine kindlustanud kõikide teiste dogmaatiliste ja tunnetusteoreetiliste küsimuste õnnelikkuselt eeskujuliku lahenduse. Sest tõepoolest: „võtme“ avastamine laseb paista ligemale sajandipikkuse Schleiermacheri interpretatsiooni mitte just hiilgavas valguses ei positiivselt rakendaval ega ka negatiivselt arvustaval joonel. Pole millalgi enne Wobbermini mõistetud ta kogutoodangut, vaid on tehtud ülehinnanguid filosoofilisel alal teoloogilise kahjuks või ka überpöördukt. Enamik arvustajaist jääb „Kõnede“ tasemele — või siis ei suuda „Glaubenslehre“ sissejuhatavat, filosoofilist osa viia tasakaalu õppeliste osadega. Ühesõnaga: Schleiermacheri suhtes on valitsenud senini üks sajand segadusi! Meil jääb oodata vaid enamat selgust.

Schleiermacheri õige mõistmine on aga põhjustanud ägedaid tõmbetuuli — eriti kui pilgud pöörame vaenurinde ülemjuhatajale — kelleks on prof. E. Brunner. Tema Schleiermacheriraamat „Die Mystik und das Wort“ osutub dialektilise koolkonna arvustatuimaks, kuid ühtlasi ka väga põhjanevaid uusi tunnetusvõimalusi viljelevaks teoseks. Wobbermin muide on selle teose suhtes tähendanud, ta olla „Größte Vergewaltigung eines Autors, die sich denken lässt“.

Millised on Brunneri seisukohad?

Ka neid on põhjustanud uue teoloogilise põhiasendi tarvidus — milles lühidalt öelduna iseloomustavaks on eelmisega võrreldes *fides qua creditur* konsekvntne esiletõstmine. Seda vajadust ja temaga seostuvat kriitikat ei tule millalgi ka Brunneri juures mõista Schleiermacheri arvustuse viljana, vaid vastupidisena, kusjuures kriitika terav ots on sihitud Schleiermacherile kui suurele mõjustajale, „titaanile“, kelle varjul on võrsunud ja süvenenud kogu sajandi vältel vääridel printsiipidel toimuv teoloogiline mõtlemine, kompromisside- ja illusioonide teoloogia. Sellase olukorra vältimiseks on vaja uut orientatsiooni, taasteadlikustumist (Neubesinnung) ristiusu algelisimais tōdedes. Ühel sellasel teadlikustamiskatsel Brunner tababki Schleiermacheri peasüüdlasena.

Päämine arvustusobjekt on Schleiermacheri mõtlemise keskprobleem, — tema arusaamine usust rp. ristiusust — s. o. ta religioonimõiste. Brunneri väidete järele pole sel midagi ühist piibelliku ja reformatsioonilise arusaamisega ristiusust. Ta on võrsunud ajajärgu tungivast apologetiliselt tarbest ja leidnud enesele vankumatu aluse isiku hingeelus, eriti aga selles avastatud „religioosess provintsis“. Christiana religio pole muud kui hinge funktsioon. Ta on hingeline sünn, mis isikus toimub tema vaga olles, teatud rühm hingelisi liigutusi ja värinaid, millele intensiteet osutub võimeliseks määrama kandja vagaduse astet. Teisi sõnu: Schleiermacheri religioonimõiste on *fides quae creditur* ainult — ja seega ühekülgne. Veel enam: antropologiseeriva mõtteviisi produktina ta polegi Schleiermacheri avastus. Inglise deistid seadsid kaugelt varem üles vaateviisi, mille järele religioon osutus filosoofilise antropoloogia alaosaks ja Hume on selgesti asetanud küsimuse religiooni kui hingelise funktsiooni suhtes! Schleiermacheri teene seisab seega viimaks üksnes selle osavas rakendamises teoloogilisse mõtlemisse.

Kõige selle juures Brunner tabab uudse religioonimõiste rakendamisel ka positiivseid momente. Tähtsamaks seesuguseist osutub vahest religiooni põhimõtteline eritlus filosoofiast ja selle ligem väljatöötamine. Schleiermacheri arvates ühtki religiooni ei saa asendada filosoofilise mõttesüsteemiga. See mõte oli mitmeti kergendusttoov tolelaegsele apologetiliselt orienteerunud teoloogiale. Aga mitte vaid seda: Schleiermacheri religioonimõiste piiritlus ei vabasta viimast mitte üksi intellektualismi hädaohust, vaid teeb seda ka moralismi suhtes. Mõlemad jooned on esindatud juba „Kõnedes“ ja on kahtlemata tõsiselt hinnatavad. Kuid — ja siit algabki Brunneri otse halastamatu kriitika — millega sisustab Schleiermacher oma „vabastatud“ religioonimõiste? Ta on küll õieti tabanud olukorra, tajunud hädaohte, ent andnud lõpuks vaba eluvõimaluse kolmandamale, veel hädaohtlikumale momendile: kui religioon pole ei teadmine ega tahe — siis on ta tunne! Mõttekäigu nõiarõng sulgub taas „religiooses provintsis“, mille kitsapiirilisust tunduvalt süvendab *fides quae creditur* samastus mingi ebamäärase ainusõltuvustundega universumist. Öeldust kujuneb Schleiermacheri teoloogilise mõtlemise põhiprintsiip, põhjustades eriti muidugi „Kõnedes“ selle omapäraselt kaudse tooni, milline senini kõigi põlvede suuremate teolo-

gide juures on leidnud varjatut või avalikku kriitikat. Ja päris õigusega asendab ses suhtes ka Brunner oma radikaalse küsimuse: mis on sellasel usul — mille olu on sõltuvus mitte Jumalast, vaid universumist — ühist piibelliku ristiusuga? Muidugi, ühist võib-olla on. Brunneri vastus sellele on ent eitav. Tema ei näe Schleiermacheri religioonimõiste piiratlusis üldse midagi kristlikku selle sõna otseses mõttes. Sest: religiooni samastades tunde-
dega lõpuks kõik takerdub subjektivismi, milles mõttetuks saab radikaalne ilmutusemõte — ja ühes sellega kogu uustestamentlik kuulutus. Inimene lunastub ise rp. tema lunastab universum. See on ent juba üks müstika alaliike! (Järgneb.)

Oxfordliikumine.

M. Morats.

(Lõpp.)

Ole vait Jehoova ees ja oota teda ikka (Ps. 37, 7). Aga mis pean ma nüüd ootama, oh Issand? Mu lootus, see on sinu peal. Päästa mind ära kõigist mu üleastumistest, ära pane mind jõeldate teotuseks. Ma pean suu kinni, ei ma taha oma suud lahti teha, sest sina oled seda teinud (Ps. 39, 8—10). Ükspäinis Jumala juures on mu hing vait, tema käest tuleb mulle abi (Ps. 62, 2). Sest nõnda ütleb Issand Jehoova, Iisraeli püha Jumal: Kui teie pööraksite ja hingaksite, siis saaksite teie abi; kui teie oleksite rahul ja loodaksite, siis oleks teil rammu; aga teie ep ole mitte tahtnud (Jes. 30, 15).

See on hea, et inimene ootab, ja vait on Jehoova ärapäästmist oodates (Nutul. 3, 26).

Südame salaja inimene, hukkaminemata tasase ja vaikse vaimu kombes; see on kallis Jumala ees (1. Peetr. 3, 4).

Ja eks südame vaikimisest Jumala ees räägi palvegi: „Sinu tahtmine sündigu!“ (Mt. 6, 10; 26, 42).

2. Patust pääsemine.

Oxfordliikumine haarab kinni praktiliselt lunastusest ja selle suurist tõotusist.

Inimese poeg on tulnud otsima ja õndsaks tegema, mis on ära kadunud (Lk. 19, 10).

Ustav on see sõna ja kõige vastuvõtmise väärt, et Kristus Jeesus maailma sisse on tulnud, patuseid õndsaks tegema (1. Tiim. 1, 15).

Mine ja ära tee mitte enam pattu (Joh. 8, 11; 5, 14).

Ei ükski, kes Jumalast on sündinud, ei tee pattu (1. Joh. 3, 9).

3. Teistele tunnistamine ja hääkstegemine.

Nõue, Jumalale üles tunnistada oma patt, on laiemalt tuntud kiriku ringkondades. Vähe tähelepanu on leidnud meie juures teistele tunnistamise ja hääkstegemise nõue. Ometi on ka mõlemad viimased olemas Pühas Kirjas.

Tunnistage üksteisele isekeskis oma eksitusi (Jaak. 5, 16).

Rahvas läks Johannese juurde ja ristiti need, kes oma patud üles tunnistasid (Mk. 1, 5).

Jeesus õpetab, kuidas suhtuda vennale, kes kahetseb: Ja kui ta seitse korda päevas jälle sinu juure tuleb ja ütleb: Ma kahetsen seda; siis pead sa temale andeks andma (Lk. 17, 4).

Ja Jehoova rääkis Moosese vastu ja ütles: Ütle Iisraeli laste vastu: Kui üks meeste- ehk naisterahvas iial ühe neist pattudest saab teinud, mis ühe inimese vastu on, vallatust Jehoova vastu tehes, ja seesama hing nõnda süüaluseks saanud: siis peavad nemad oma patu üles tunnistama, mis nemad on teinud, ja ta peab peavõla, sellesama asja, mispärast ta süüaluseks saanud, tagasi andma, ja sest viiendama osa sinna juure panema ja sellele andma, kelle pärast ta süüaluseks saanud (4. M. 5, 5—7; cf. 3. M. 5, 21—26).

Mäejutluses ütleb Jeesus: Seepärast kui sina oma annet altari peale tood ja seal su meele tuleb, et sinu vennal midagi on sinu vastu; siis jäta sinna oma anne altari ette ja mine ja lepi enne oma vennaga ära ja siis tule ja too oma anne (Mt. 5, 23—24).

Ja pöördunud Sakkeus ütles: „Vaata, Issand, mina annan oma poole varandust vaestele; ja kui ma kellelegi olen ülekohut teinud, annan mina nelja võrra tagasi (Lk. 19, 8).

4. Andumine.

Peetrus ja Andreas jätsid võrgud maha ja käisid Jeesuse järel (Mt. 4, 18—20).

Kes minu järele tahab tulla, see salaku iseennast ära ja võtku oma rist enese peale ja käigu minu järel (Mk. 8, 34).

Ei ükski, kes oma käe adra külge paneb ja vaatab tagasi, ei kõlba Jumala riigile (Lk. 9, 62).

Kõik, mis teie iial võtate teha sõna ehk tööga, seda tehke kõik Issanda Jeesuse nimel ja tänage Jumalat ja Isa tema läbi (Kol. 3, 17).

Ehk teie sööte ehk joote, ehk mis teie teete, seda tehke kõik Jumala auks (1. Kor. 10, 31).

Mina olen viinapuu, teie viinapuu oksad; kes minu sisse jääb ja mina tema sisse, see kannab palju vilja; sest minuta ei või teie midagi teha (Joh. 15, 5).

5. Vastuvõetu edasiandmise vajadus.

Selle sisaldab juba misjonikäik: Minge ja tehke jüngriks kõik rahvas! (Mt. 28, 19). Väga tähelepanuväärt on siin ka tähendamise sõnad: talentidest (Mt. 25, 14—30) ja kümnest rahanaelast (Lk. 19, 11—27). Raha kasvas neil, kes selle välja andsid kaubeldes, kasvamata seisis neil, kes mattis selle maha või hoidis higrätikus, ja viimaks võeti seegi neilt ära.

6. Majapidamine.

Algkoguduses loeme sellest Ap. t. raamatust: Nende hulgal, kes uskusid, oli üks süda ja meel; ja ei ükski ütelnud oma varandusest, et see pidi tema oma olema, vaid kõik oli neil ühes. Vaest ei olnud nende seas kedagi; sest nii mitu, kellel põllud ehk kojad olid, need müüsid nad ja tõid äramüüdud asjade hinna, ja panid apostlite jalgade ette; aga igaühele jagati seda mööda, kuidas igaühele tarvis oli (Ap. t. 4, 32. 34. 35; cf. 2, 44—46).

Kes end täiesti andnud Jumalale, nagu seda tegi Jeesus, sel on reaalsuseks ka Jeesuse sõnad: Inimene ei ela mitte üksipäinis leivast, vaid igaühest sõnast, mis Jumala suust välja tuleb (Mt. 4, 4). Ja kaob muretsemine toidu ja riiete pärast vastavalt mäejutlusele (Mt. 6, 25—34). Nende elu üle on suur rahu ja kindlus: Sest igaüks, kes palub, see saab, ja kes otsib, see leiab, ja kes koputab, sellele tehakse lahti (Mt. 7, 8).

7. Rühmtöö.

Jeesus jüngritega moodustas rühma, millest eraldub vahel väiksem rühm: Peetrus, Jaakobus, Johannes (Jairuse tütre ära-

tamisel Mk. 5, 37; Jeesuse muutmisel Mt. 17, 1; Ketsemanes Mk. 14, 33). Ta läkitas välja jüngrid kakshaaval (Mk. 6, 7; Lk. 10, 1). Pärast Jeesuse taevaminemist tema järelkäijad „olid ühel meelel alati üheskoos palves ja palumises“ (Ap. t. 1, 14), nagu nad ka nelipühi päeval olid „ühel meelel koos“ (Ap. t. 2, 1). Ja algkogudusest öeldakse, et nad „olid igapäev ühel meelel pühas kogas ja murdsid leiba kodasid mööda ja võtsid rooga väga rõõmsa ja täiesti vaga südamega. Ja kiitsid Jumalat ja neil oli arm kõige rahva juures; aga Issand pani igapäev koguduse juurde neid, keda ära päästeti“ (Ap. t. 2, 46, 47).

Korneeliuse juures oli kodune koosviibimine, kus Peetrus rääkis oma kogemusest ja tunnistas Jeesusest. Üldse on apostlite kõnedes tähtis koht tunnistusel Jumala suurtest tegudest tunnista-taja enese ja teiste elus: Sellesinase Jeesuse on Jumal surmast üles äratanud; selle asja tunnistajad oleme meie kõik (Ap. t. 2, 32; cf. 3, 12—16; 5, 30—32). Kui meilt täna kohtus küsitakse heategemise pärast, mis vigasele inimesele on sündinud, kelle läbi seesinane on terveks saanud; siis olgu teile kõigile ja kõigele Iisraeli rahvale teada, et Jeesuse Kristuse nimel Naatsaretist, kelle teie olete risti lõonud, kelle Jumal surnuist on üles äratanud, sellesinase läbi seisab seesinane siin teie ees terve (Ap. t. 4, 9, 10).

Kui juudakristlased vaidlesid Peetrusega tema tegevuse pärast Korneeliuse juures, siis Peetrus „seletas neile järjestikku kõik ära,“ ta jutustas, kuidas asi oli (Ap. t. 11, 1—18).

Pisiidia Antiookias Paulus tunnistas Jeesusest: „Aga Jumal on ta üles äratanud surnuist, kes on nähtud saanud mitu päeva neist, kes temaga olid läinud Kaalileamaalt Jeruusalemma, kes on tema tunnistajad rahva ees“ (Ap. t. 13, 30—31).

Jeruusalemmas jutustas Paulus rahvale oma elust, kogemusest Damaskuse teel ja selle järeldusest, ning nägemusest Jeruusalemmas (Ap. t. 22, 3—21). Ja kui ta jutustas ning tunnistas Agrippa ees, ütles see: „Ei puudu palju, sa meelitad mind, et ma ristiinimeseks saan“ (Ap. t. 26, 1—28).

V. Oxfordliikumine ja kirik.

Oxfordliikumine ei taha asutada mõnd uut kirikut, sekti või orduit. Tal puudub organisatsioon¹⁾. „Me ei ole organisat-

¹⁾ R 2.

¹⁾ L 154. ²⁾ R 2. ³⁾ R 43—44. ⁴⁾ O 73; R 396. ⁵⁾ E 50. ⁶⁾ L 165—186. ⁷⁾ B 31. ⁸⁾ R 160, 323—339. ⁹⁾ R 233—248. ¹⁰⁾ R 385.

Tagasihoidlikkuse põhjendustest, mis ette tuuakse, väärrib vahest kõige enam tähelepanu etteheide, et oxfordrühma töös liig vähe hinnatavat piiblit ⁸⁾). Eelpoolkirjeldatu põhjal on küll raske seda väidet toetada, aga võime leida selle tekkimist soodustavaid olukordi. Oxfordrühmas praktiseeritav elamuste ja kogemuste jutustamine võib tunduda liig uudsena mõnelegi, kellel need puuduvad, või kes on harjunud pidama neid enesele, varjul kurja maailma silma ja kõrva eest, või kes on harjunud kuulma kirikus ja usulisil koosolekuil jutustusi ainult neist elamustest ja kogemustest, mis olnud inimesil aastatuhandete ja sajandite eest, ja arutlusi nende üle. Oxfordrühm räägib aga nende kõrval samalaadseid elamusi ja kogemusi olevikust või lähemast minevikust. Et sellega juba iseenesest piiblit alahinnataks, see pole küllalt põhjendatud. Piibel jääb ju põhjanevaks, ta on kontrollvahendiks. Oxfordliikumises esineb usk sügavamana ja tegelikumana kui oleviku harilike leigete ja materialismiga läbiimbutatud ristiusuliste juures. Muidugi võib see tunduda võõrana, olgugi et algkoguduses ja usuliselt elavatel aegadel ikkagi on võetud asja radikaalselt. Meil on vaja tulla tagasi kas või Luterigi juure, et näha suuremat ühtlust Luteri ja oxfordliikumise kui Luteri ja praeguse leige luteri kiriku vahel. Meie tegelikus kirikuelus nii võõraks jäänud tuumkoguduse mõte, mille vastu isegi sõditakse, mida aga uuesti elustab oxfordliikumine, oli ometi Luteri südamel kui ta kirjutas ¹⁾):

„Die dritte Weise, die die rechte Art der evangelischen Ordnung haben sollte, müßte nicht so öffentlich auf dem Platz geschehen unter allerlei Volk, sondern diejenigen, so mit Ernst Christen wollen sein und das Evangelium mit Hand und Mund bekennen, müßten mit Namen sich einzeichnen und etwa in einem Hause allein sich versammeln zum Gebet, zu lesen ... und andere christliche Werk zu üben.

„Kolmas viis, mille peaks omama õige evangeelse korra laad, ei peaks mitte toimuma nii avalikult platsil igasuguse rahva hulgas, vaid need, kes tõsidusega tahavad olla kristlased ja tunnistada evangeeliumi käega ja suuga, peaksid nime pidi end üles tähendama ja isekeskis kokku tulema kas kuskil majas palvele, lugema... ja muud kristlikku toimetust tegema.

⁸⁾ P 131; W 153. ¹⁾ L 213—214.

In dieser Ordnung konnte man die, so sich nicht christlich hielten, kennen, strafen bessern, ausstoßen oder in den Bann tun nach der Regel Christi Matth. 18 (Vers 15—17) ... Hier bedürfte es nicht viel und groß Gesanges. Hie kunde man eine kurze und feine Weise... halten und alles aufs Wort und Gebet und die Liebe richten... Kurzlich, wenn man die Leute und Personen hätte, die mit Ernst Christen zu sein beehrten, die Ordnung und Weisen wären bald gemacht. Aber ich kann und mag noch nicht eine solche Gemeine oder Versammlung ordnen oder anrichten, denn ich habe noch nicht Leute und Personen dazu, so sehe ich auch nicht viele, die dazu dringen.

Kommts aber, daß ich's tun muß und dazu gedrungen werde, daß ich's aus gutem Gewissen nicht lassen kann, so will ich das Meine gerne dazu tun und das Beste, so ich vermag, helfen.“

(M. Luther, Deutsche Messe 1526. Werke, Weimarer Ausgabe 19, 75).

Luter räägib isegi juhtimisest Jumala poolt ja seda haruldase sarnasusega oxfordrühma praksises. Ta ütleb kirjas „Wie man beten soll, für Meister Peter Balbierer“¹⁾:

„Es kommt wohl oft, daß ich an einem Stücke oder an einer Bitte in so reiche Gedanken komme, daß ich die andern sechs (Bitten) alle lasse anstehen. Und wenn solche reiche, gute Gedanken kommen,

Niisuguse korra alusel võiks neid, kes ei käituks kristlikult, ära tunda, karistada, parandada, välja tõugata või vande alla panna Kristuse reegli järele Mt. 18 (15—17 salm)... Siin poleks vaja palju ja suurt laulu. Siin võiks toimida lühidalt ja peenel kombel ning suunata kõik sõnale ja palvele ja armastusele. Lühidalt, kui oleks inimesi ja isikuid, kes tõsidusega igatseksid olla kristlased, siis kord ja viisid oleks pea tehtud. Aga mina ei või ega suuda veel mitte korraldada ega valmista-da niisugust kogudust või koosolekut, sest mul pole selleks veel inimesi ja isikuid, nii ei näe ma ka mitte paljuid, kes püüaksid sellele.

Kui aga tuleb, et ma pean tegema seda ja olen sunnitud selleks, et ma ei või jätta seda hääst südametunnistusest, siis tahan ma teha selle hääks omalt poolt häämeelega ja parimini kaasa aidata, nii nagu suudan.“

„Juhtub küll sagedasti, et ma ühe osa juures või ühe palve juures tulen nii rikkaille mõtteile, et ma jätan edaspidiseks kõik teised kuus (palvet). Ja kui tulevad niisugused rikkad, hädad mõtted, siis tuleb

¹⁾ S 7 ja L 214.

so soll man die andern Gebete fahren lassen und solchen Gedanken Raum geben und mit Stille zuhören und beileibe nicht hindern. Denn da predigt der Heilige Geist selber. Und von seiner Predigt ein Wort ist besser denn unserer Gebete tausend. Und ich habe auch also oft mehr gelernt in einem Gebet, als ich aus viel Lesen und Dichten hätte kriegen können...

Und wie ich droben gesagt habe im Vater Unser, also vermahne ich abermals: Für den Fall, daß der Heilige Geist unter solchen Gedanken käme und finge an, in dein Herz zu predigen mit reichen erleuchteten Gedanken, so tue Ihm die Ehre, lasse die gefaßten Gedanken (die bloßen eigenen cogitationes et meditationes) fahren. Sei still und höre dem zu, der es besser kann denn du. Und was Er predigt, das merke, und schreibe es auf. So wirst du Wunder erfahren.“

(Werke, Weimarer Ausgabe 38, 363 u. 366.)

Et piht, nimelt üksikpiht, millest meie kirik võõrdunud, leiab uut elustust oxfordliikumises, seegi on rõõmustav nähe. Teostub üldine preestriamet. Luter ütleb pihti kohta ¹⁾:

„Die ganze Schrift bezeugt, wie Gott dem Demütigen gnädig und hold ist. Nun ist damit nichts anderes, denn zu Nichte und zu Schanden werden. Es kann aber niemand baß zu-nichte werden, denn mit Entblößung seiner Sünden. Es ist kein Fasten, Beten... kein Leiden nimmer so gut, als diese

jätta teised palved ja anda ruumi niisuguseile mõtteile ja vaikusega kuulata ning koguni mitte takistada. Sest siis jutlustab Püha Vaim ise. Ja üks sõna tema jutlusest on parem kui tuhat meie palvet. Ja ma olen ka nõnda sagedasti õppinud ühes palves enam, kui oleks võinud saada paljust lugemisest ja mõtlemisest...

Ja nagu ma eelpool ütlesin Meie Isa kohta, nõnda manitsen ma jälle: Juhul, kui Püha Vaim tuleks niisuguste mõtetega ja hakkaks sinu südamesse jutlustama rikaste valgustatud mõtetega, siis anna Temale au, jäta maha võetud mõtted (paljad enese kaalutlused ja vaatlused). Ole vaikne ja kuula teda, kes võib seda paremini kui sina. Ja mis Tema jutlustab, seda pane tähele ja kirjuta üles. Siis koged sa imet.“

„Kogu kiri tunnistab, kuidas Jumal on armuline ja häätahtlik alandlikule. Sellega pole ju midagi muud, kui et saada ei millekski ja häbi kannatada. Aga keegi ei või saada suuremal määral tühisemaks, kui aga oma pattude paljastamisega. Ei ükski paastumine, palumine... ükski kannatus ole

¹⁾ S 10.

willige Scham und Schande, darin der Mensch recht im Grunde zunichte, demütig, d. i. der Gnade begreifig, wird.“

ialgi nii hää, kui see tahtlik häbi ja häbistus, milles inimene õieti põhjalikult saab tühiseks, alandlikuks, s. o. armu mõistvaks.“

Ja teisal:

„Wenn tausend und aber tausend Welten mein wären, so wollt ich alles lieber verlieren, denn ich wollt dieser Beicht das geringste Stücklein eines aus der Kirche kommen lassen.“

„Kui minu oma oleks mitu ja mitu tuhat maailma, siis tahaksin ma ennem kõik kaotada, kui loovutada sellest kindu pihitist väikseimat osa-

kestki.“
Üldiselt tundub praegu kiriku ringkondades, mis kokku puutunud oxfordliikumisega, olevat liikumisele palju suurem poolehoid kui selle eitamine, nii et vahekorda võib iseloomustada James Douglase ¹⁾ hinnanguga, kes ütleb rühmade kohta: „Nad kannavad uut elu olevaisse konfessioonesse ja kristlikesse organisatsioonesse.“ Ja: „Elu läbitungimise protsess ei toimu päälispinnal. Kirikud on teadlikud vaigest revolutsioonist, mis läbi viiakse, ja tulevad sõbralikult ligi...“

Eestlase usulisi eeldusi ja nende tähendus teoloogiale.

H u g o M a s i n g .

(Järg.)

Kuid eestlane võib unustada ka täiesti oma loomuse, nagu seda oskas juba pääratsionalist O. W. Masing, kelle järgi ¹⁾ jõed Jumal on selleks loond, et inimesed, kes ei ela mere ääres, ka saaksid värsket kala ja kaubavedu oleks odavam. Rõhutatakse ainult, et kõik on inimese jaoks, talle õpetuseks ja manitsuseks ning täitsa võrreldava oskusega tehakse elavast loodusest ratsionaliseeritud skelett. A. Tomson arutab ühes kevadelaulus ²⁾: Kõik on ärganud, ärgaku siis inimenegi, kõik linnud tänavad Loojat ja „sest inimene mõtle sa, || et pead Loojat tänama: || sa oled ülem lindudest || ja kõigest ilma loodusest.“ Samuti oleks võind kirjutada iga ratsionalist, kes endale usu õpiraamatute järgi on

¹⁾ R 396.

selgeks saand, aga ometi kunagi pole tunnud end uskuvat. Ainult ratsionalist võib hakkama saada sarnase loogilise ringiga. Sest inimesest väljudes eeldatakse, et ka linnud tänavad Jumalat ole-mise eest ja kui linnud seda teevad, palju enam peab siis seda inimene tegema, sest ta on kõrgemal. Mõlemad eeldused on ainult ratsionalistlikud, läänest importeeritud eelarvamised ja mitte millegagi tõestatavad. Aga Tomson läheb veel kaugemale, ta otseteed põlgab seda, mis Jumal on teind, ja ütleb ³⁾: „Kas jääd-vat maja ehitad || siin vaesel külmal maal? || Need lillerikkad rohumaad || on Looja vande all... Ei päris õnne leia sa || siin selle ilma sees, || võid kõik ta läbi reisida, || sul ikka häda ees.“ Neis ridades puuduvad eestlase loomumadused: alandlikkus, imetlemine ja sõbralikkus täiesti, „mina“ on pandud istuma troonile ja eraldatud kõigist muust, ning midagi maailmas pole talle küllalt hää. Inglise või sakslane võib olla nii arrogantne, nii sapiselt üleolev, eestlasi sarnane ülbuse ainult pahandab. Val-jult öeldes: Kui usklik inimene tunneb end üle sipelgast ja hoo-limatu on rohu vastu ning aiad teeb enda ja lindude vahele, siis ta pole üldse usklik meie mõttes.

Õieti on sellest ekstaatilisest maailmasuhtumisest olenev eestlase teine loomumadus: sõbralikkus kõige oleva ja kaasini-meste vastu. Muidugi võib küsida, kas teda on olemas, sest kui pärslased nõudsid noortelt tõekõnelemist, siis nad ise valetasid ja kui eestlased aina kõnelevad ligimesearmastusest, siis võib ka-helda, kas neil seda üldse on. Kuid olm on siin jällegi see, et ainult ratsionalistid, nagu O. W. Masing, rõhutavad seda ja nõua-vad ta olemasolu kui äärmiselt vajalikku. Teistel, kes pole nii lääne mõjude rikutud, harva kaldub jutt ligimesearmastusele, aga kõnelusist hoopis teiste asjade üle järgneb, et ta on olemas, enamasti siis nii suurel määral, et ta ei piirdu ainult inimestega.

Nii J. Holts kolm korda ⁴⁾ peaaegu samade sõnadega ütleb: „Mei' südames sest sündigu || uus, teine inimene, | kes

¹⁾ O. W. Masingu Kirjad III, lk. 86.

²⁾ A. Tomson: Õhkamised ja hõiskamised pruudi kambris (Tallinnas 1926) no 6 vrld. Heinrich Grün n. r. no 11, kuid selles sarnane mentaliteet ei esine nii teraval kujul ja no 30 ta seletab hoopis omasemalt kevadet, et see pole nähe, mis inimesele annab eluviisideks analoogiaid, vaid midagi, mille eest Jeesust tänama peab.

³⁾ N. r. no 71, s. 1.

⁴⁾ N. r. no 34, s. 2; 53, s. 4; 98, s. 3.

ligimesele teeb head || ja parandab kõik vanad vead.“ P. Küla arvates ¹⁾ seisab kristlus armastuses Kristuse ja vendade vastu. Lonks ²⁾ paneb alaosa päälkirjaks: „Tarvis üksteist aidata“ ja Theophil Mägitay ³⁾ seab esimesena oma kristlase ideaalide alla „Uldine ligimesarmastus“. Ja isegi väga võõrapärane Tomson ütleb ⁴⁾: „Kes armastust siin külvab, || see lõikab armastust... kes armastab see peab || ta venda paremaks“, kuid mõistab seda nagu järgnevast näha („Arm seda selgest teab, || et nõnda tasutaks || Kuis keegi maa peal teinud“) täitsa võõrast viisi. Armastaja lõikab armastust, aga alles teises maailmas. Sellest järgneb, et talle armastus on käsk ja mitte realiteet. Ning see on võõras meile. Kuidas tõepoolest eestlane suhtub ümbrusele, seda näitavad kõige paremini Kata Tekmani ja Marie Normani sõnad. Esimene ütleb kolmanda unenäo lõpul: „Ma pole küll eeskujulik oma eluga, juhtun palju eksima töö ja sõnaga, juhtun ka mõnda taga rääkima ⁵⁾. See on paha lugu, aga omas südames ei ole ma kedagi hukka mõistnud. Vennad ja õed...“ Ja kes loeb Marie Normani ilmutusi ⁶⁾, puutub igal leheküljel kokku piiritu kaastundega nende pärast, kes uskuda ei taha, alati ta palvetab oma ja terve maailma rahva eest, et ei juhtuks seda halba, mis Jumal teha võib. Ning veel enam, ta usub apokatastasist ja ütleb ⁷⁾: „Ja ma olen ka põrgu sügavuse eest palunud ja palun jälle. Mulle öeldi: „Ka põrgu on minu võimuse all ma tahan neid sealt peasta.“ (Joh. ilm. 1, 18). Aga ka see on tingitud kaastundest ja armastusest ainult, mitte mingeist teoloogilisist eeldusist.

Muidugi, inimese enda suhtes järgneb sarnasest ümbruse suhtumisest paljugi. Esmalt, ta saab alandlikuks, sest tema pole sugugi parem kui linnud või loomad, kõnelemata kaasinimesist. Haiglaseks muutub see tunne alles siis, kui inimene end peab teisest halvemaks. Kujukam näide, mis alandlikkuse all mõelda,

¹⁾ N. r. lk. 2.

²⁾ N. r. lk. 14.

³⁾ Theophil Mägitay, Tõsine kristlus ja selle tunnustus kõigi maade rahvaste juures on maailma õnnistus (Viljandis 1933), lk. 45.

⁴⁾ N. r. no 70, s. 1. 3.

⁵⁾ Vrdl. Johan Sannik, n. r. lk.

⁶⁾ M. Norman'i Ilmutuste raamat, mis Jumal on temale ilmutanud... Jumala armu läbi trükki annud A. Kasvandik. Neljas trükk. (Narvas 1929) vrdl. M. Norman KVL no 10, s. 1; 25, s. 15.

⁷⁾ N. r. lk. 31 j.; KVL no 13, s. 8; 16, s. 4; 23, s. 5; 25, s. 27.

leidub Normani juures: ta paneb kitsa tee asemele, millel kõndimisest tavalikult kõneldakse, madaluse tee¹⁾). Võib olla, et selles meil on suur sugulus venelaste hingelaadiga; roimar, kes kummardab nelja taevakaare poole ja tervelt maailmalt palub andestust oma teo pärast, pole meile võõras. Meie patukahetsejad talitavad tihti samuti ja tunnevad sellest rahuldust, sest nad on nii lahti saand oma kõrgist „minast“ ning tagasi õigele teele, roopasse, millel liigub terve Jumala loodud maailm²⁾).

Sellepärast ka vaen „mina“ vastu on suur. Iga usklik mujalgi kõneleb „vanast“ ja „uuest minast“, kuid nii tsentraalse tähendusega pole see kusagil maailmas olnud. Mida eestlane „mina“ all mõtleb, pole küll täiesti selge, aga esijoones siiski südamekõrkust ja enda allakriipsutamist. Meid haavab juba, kui inimene „mina“ ütleb ja ei tarvita alandlikumat „ma'd“. Ma ei tea ainust keelt maailmas, kus sarnane vahetegemine oleks nii läbi viidud! — Lääne terminoloogia alusel sellepärast kõneldakse uhke „mina“ vastu võitlemisest³⁾ või ta surmamisest⁴⁾. Hooпис eestipärasem on aga, kui M. Prikask seletab⁵⁾): „Kui me alati ootame hirmuga, millal „mina“ elumärke avaldab, siis hakkab meie usk kõikuma ja „mina“ liigutused muutuvad elavamaks. Mis peab tegema selleks, et „mina“ oleks liikumata? Toeta elavale Jumala sõnale ja ütle: Ma olen Kristusega risti löödud; aga ma elan, ei mitte mina, vaid Kristus elab minu sees. (Kal. 2, 20.) Ära püüa võita „mina“ avaldusi ialgi oma jõuga.“ Eestlane pole ju üldse loodud võitlema, vaid seisma, ning sellepärast on asjatu jutlustada sõda patu vastu. Selle järgi keegi ei saa käia ega tahagi. Aga Prikaski soovitatud viisi igauks katsub täita ja saavutab, kui tahab, nii palju enam kui „ususõjaga“ või „patuvõitlusega“.

Nagu eelmise näite puhul, ka siin mõned viited vastandeile. Need oleksid: vaimulik kõrkus ja „mina“ esiletõstmine ükskõik kui salajase avause kaudu, ning kurjus kaasinimeste vastu. Nor-

¹⁾ N. r. lk. 34.

²⁾ Vrdl. J. Holts: n. r. no 52, s. 5.

³⁾ J. Holts: n. r. no. 52, s. 5; Johannes Matwei, Mispärast tahate teie surra II (Tallinnas 1932) lk 61 jne.

⁴⁾ A. Tomsan: n. r. no 48, s. 1; 58, s. 2.

⁵⁾ M. Prikask: Neli usuolu astet (Kuresaares 1931) lk. 95. Kuigi siin võib kahelda kas need on ta oma või kuulsate metodistide mõtted.

man noomib mitu korda lahkusulisi nende vaimuliku uhkuse pärast ja ainult sellepärast ¹⁾. Aga sarnaseile „vagadele“ tõepoolest miski ei mõju. Mõni saab ilmutuse, et seda kaaskristlast, kel pole õiget õpetust, ei tohi teretada kättpidi ²⁾. Teine näeb ilmutuses, et kõik seltskonna kihid, kõik ametnikud, ükskõik milised, tulevad Jumala ette ja leiavad sääls kohkudes, et nende raha ei maksa ³⁾. Pole muud õiget maailmas siis, kui vaid ilmutuse-saaja, kõik on patused ja kõlbmatud, ainult „mina“ mitte. Võiks nimetada veel ju Sannikut, kes käsib oma korraldiste mittetäitjad põletada taku, tõrva või väävliga, kuid see tuleb panna sõjakogemuste arvele ning on mõeldud ju ainult karistusena. Kuid need, kes on nii kindlad oma „mina“ väärtuses, teiste olemasolu üldse ei tunnusta ja ei pea neid üldse Jumala looduiks. Muidugi, kui inimene pole endaga rahul, siis ta alati iriseb ka teiste kallal. Ning nähtavasti need ülbed on ka sedalaadi. Kuna nad pole endaga nõus, siis nad upitavad oma „mina“ igale võimalikule troonile ja püüavad teiste omi samuti panna kõikuma nagu vangub nende oma. Mida enam inimene on „õige“, seda vähem ta teistele tuletab meele nende eetilisi ja usulisi puudusi, sest ta läheduses need iseendast kaovad, ta ei saagi neid panna tähele.

Kuidas eestlane kujutleb Jumalat, ei saa meile kunagi täiesti selgeks, sest iseend ei saa just hästi näha. Semiidi Jumal on dualistlik, ta alati kõigub normeeritu ja omavolilise vahel, aariaalsele Jumal on „mina“ projektsioon. Eestlasele on ta õhk, milles inimene elab, ilma milleta läbi ei saa, nagu valgus, mis kasvamisel on vajalik. Teda ei mõisteta ei dualistlikult, ei panteistlikult ega panenteistlikult, kõige lähedamal oleks teopanism, kuid ka seegi pole täiesti täpne. Usutakse selleks, et elada, sest usk Jumalasse annab inimesele vere ja liha, ilma selleta ta on kunstlikest aineist robott. Ning selle tõttu igal elaval inimesel ja usklikul nähes ateisti on ebamugav. Ikka tundub, et tegemist on olendiga, kes on papist ja naelust, kellel pole olnud küllalt toitu, et saada elavaks. Ühendus Jumalaga paneb inimese loksama ning õitsema ja nõmmemaast saab põld. Ilma Jumalata pole midagi ja selle-

¹⁾ Ilmutuste raamat, lk. 37 j.

²⁾ L. Padar: Läbi kitsa värava (Tartus 1932) lk. 19 j.

³⁾ J. Trei nägemus raamatust, millel polnud päälkirja, ilmund 1930 paigu.

pärast on huvitav näiteks, kuidas Johannes Matwei¹⁾ seletab, et mitte vaid „praeguse rahvamajanduse kitsikuse“ vaid ka iga õnnetuse „peapõhjuseks on Jumalast ärataganemine, oma mõistuse ja jõu peale toetamine.“ Jumal on ainus autoritatiivne olend, inimest ei võeta kunagi sellisena, kes oleks kõrgemal. Õigele eestlasele ta on samal tasemel (lääne lahkusuliste arvates madalamal) ja selle tõttu teist inimest usaldatakse ainult sama palju kui iseend. Kuigi Jumalast ei teata, mis ta õieti on, omistatakse talle aga kõik. Jumala ja Jeesuse vahekord pole nähtavasti rahva seas kuigi selge, olgugi et Jeesust nimetatakse Jumalapojaks ei ole ometi arusaadav, kuidas seda kujutellakse. Osa läänemoelisi usu- lahke kõnelevad meelsasti Jeesuse verest, veel meelsamini ta haavust, kuhu on vaja pageda varjule²⁾. Eestipärasem on vist väide, et Jeesus on hinge vend³⁾ ja lunastuse asemele tuleb õndsus. Muidugi, Kristus on surnud inimeste eest sellepärast, et õige maailmakord on muutund vääraks. Väär maailmakord Kristuse surma läbi on kaotand oma maksvuse, sest tappes Jumala ta on tunnistanud enda jumalavaenuliseks. Väär maailmakord väitis, et ta on Jumalast aga Jumalat ta ei võtnud vastu. Kes usub Jeesust, selle elu saab jälle õigesse korda⁴⁾. Selle tõttu ta on õnnis, s. t. õnnelik ja rahul juba siin maailmas⁵⁾ ja kui ta seda pole siin, siis ta vaevalt saab seda tulevas maailmas. Õndsus pole mitte mingite esemetega seotud hüve, mida elu kestel teiseks eluks tuleb ära teenida, vaid ta on otsekohe siis saavutatud kui inimene oma „mina“ eraldamise muust maailmast jätab maha ja ühtub selle teda ümbritsevaga, mis elab Jumala korras, käib Jumala teed. Et saavutada see ühtumine pole vaja võidelda, pole vaja hävitada „mina“ ega püüdagi seda, vaid tuleb „mina“ piiratust ja ta esemete ning näheteisisaldavust ignoreerida, deklareerida, et piirid pole kitsad. Ning jõu seda teha saab inimene Jeesuselt, kes ainsana inimesena pole evind piiratud „mina“, vaid siin maailmas olnud mikrokosmos sõna tõsisel mõttes. Kui inimene on nii korras, siis ta saab õndsuse kui gratia extra

¹⁾ N. r. lk. 61.

²⁾ Vrdl. J. Holts n. r. no 27, s. 4; 114, s. 7 jne.

³⁾ J. Holts n. r. 112, s. 8; 114, s. 3. M. Norman KVL no 32, s. 5.

⁴⁾ A. Tomson n. r. no 48, s. 1; 58, s. 2.

⁵⁾ Triinu Keenas, Jeesuse armulik kutsumine kõige vaevatud ja koor-
matud hingedele (Tallinnas 1902), lk. 4. J. Holts n. r. no 39; s. 8; 53, s. 3.

errogationem, see tuleb iseendast. Õieti inimene ei peaks võima seda kaotada üldse enam. Kuna seda siiski juhtub, siis eesti usupsükoloogia ja usufilosoofia väljumispunkt ja ühtlasi raskem küsimus on, millest see on tingitud ja kuidas säilitada rassilist staatilisust ka siin. Kõrvalekaldumine õigelt teelt on aga sama lihtsalt kaotatav, kui õige tee oli kaduma. Kindel on see, et pole eestipärane oletada, et meeltparandanul oleks säilund veel mingi „vana inimene“ jne., kes teeb veel pattu ja sunnib selleks, seda teeb juba „uus“ meeltparandanud inimene¹⁾. On ju loomulik, et on sünnilt sarnaseid sentimentaalseid inimesi ja jõuetuid, kes aina kõiguvad ja sellepärast muud teha ei saagi kui²⁾ „patu pärast nutta ja kahetsedes õhata“. Kuid ainult lääne mõju viib inimesed nii kaugele, et nad öelda võivad³⁾ „et ükskord rahvas näeks || ja neile selgeks saaks || see tõeasi, || et vaevaga || ja nutuga || peab taevariiki minema“. Kui eestlane seda endale peab vajalikuks, siis sääal pole midagi imestada, kuid kui ta selle kuulutab üldiseks nõudeks, siis sõltub see ainult vaimulikust kõrkusest, mida esindavad moodsad lääne mõjul tekkinud sektid. Kui me rassipärane staatilisus oleks kõigutamata, siis oleks nutmisest palju vähem juttu ja keegi ei lausuks blasfeemiliselt, et tee Jumalariiki on vaevatee. Sest see on blasfeemiline! Nutmise, pattudega võitlemise jne. üleküllus tuleb panna lääne arvele. Estlasele pole meeleparandamine mitte mingi järsk suunamuutmine, millega kaasas käivad ikka igasugused ebaharilikud nähted, pole ka mitte „Be-Kehrung“, vaid meele parandamine. Meel ei tähenda üht külge, vaid kõiki psüükilisi omadusi inimeses: mõistust, tundeid ja tahet. Ja parandada tähendab teha tugevaks, seada korda, mis on lagunend või unarule jäänd. On vaja kõrvaldada ülearune ning see, mis on nõrk teha tugevamaks, s. o. paremaks. Need kaks mõistet on eestlasele sünonüümid.

On huvitav kui tüübiline on eestlasele „tee“ mõiste. „Elutee“ on sama, mis „elu“, aga teisalt ta on sama⁴⁾, mis „õige

¹⁾ M. Prikask n. r. lk. 99.

²⁾ J. Holts n. r. no 51, s. 2.

³⁾ A. Tomson, n. r. no 27, s. 2.

⁴⁾ J. Holts n. r. no 22 72, 128, 261, 324, 333, 341, 523, 621 687; M. Norman KVL no 12, s. 5, 21 1.

tee“¹⁾, selle vastand on „eksitee“²⁾ või „hukatusetee“³⁾ jne. Õige tee on võrdne Kristusega ja see, kes seda käib, ei mõtle minevikule ega tulevikule, tal on vaid nunc aeternum, sest kui eestlasel hää on, siis ta ei oskagi paremat soovida, kui tal on halb, siis ta ei suuda seda. Ühendusest Jumalaga pole midagi paremat ja sellepärast eestlased ei loogi kujutlusi tulevast maailmast erilise huviga. See on samasugune kui praegune ja ainult lääne mõjustatud hindavad Apokalüpsi luksuslikke visioone. Kuid Apokalüpsistki otsitakse välja elemente, mis sääl on õieti täiesti perifeersed, nagu valged riided või kuld ja hõbe tänavad. Sest need äratavad emotsioone, mis on omased eestlase hinge. Ainult harva leidub muid teadmisi teisest elust, näit. igavene noorus⁴⁾). Enamasti lepitakse Apokalüpsi või V.T. kirjeldustega, kuid kuna need esindavad linnakultuuri ja kõrget tsivilisatsiooni, millest eestlasel pole suuremat aimu ega hoolimist, siis need kujutelud moodustatakse omapäraselt ümber. Kata Tekman näeb oma teises unenäos, et ta seisab Riia linna ääres heinamail ja näeb sääl pilves linna valgete tornide, valgete seinte ja kitsaste vanamoodi püsti katustega, sellal, kui ta vajub maha, kuldne värav avaneb ja sellel seisab Jeesus ning ta selja taga suur hulk rahvast paljapäi, pikad riided seljas ja juuksed lahti ja „mitte ükspäinis valged, vaid segamini ükskõik kuidas kellegil on.“ Ja siis ta saab teada, et see olevat vana ära neetud Samaaria linn, mis viidud taeva, sääl puhastatud ja nüüd uuesti maale saadetud. Tavalikult aga üldse ei huvituta sellest küsimusest, sest tuleviku mõistetki pole ju eestlasele olemas ja kui ta üldse mõtleb taevasele elule, siis ta soovib sellele nii udused piirid kui üldse võimalik. Sest ta ei tea midagi tahta, millele oleksid kindlad piirid.

Kuivõrd eestipärane on sümpaatia Vana Testamendi vastu, on vaieldav. Hinnang näib olevat kahesugune. Esmalt: idamaine pildirikkus on eestlasele meelt mööda, ta kunagi ei piirdu ühe pildiga nagu läänlased, vaid ühe asjaga ühendab terve esemete maailma. Teisalt hinnatakse selgepiirilist seadusust. Arvatavasti seda sellepärast, et tuntakse iseendas puuduvat korda. See tähistab ainult sisemist lagunemist, kaduvale tasakaalule tu-

¹⁾ J. Holts n. r. no 65, 183, 692, 712, 1013. 4. („kitsas tee“ M. Norman, KVL no 16, s. 3, 4). M. Norman KVL no 24, s. 6.

²⁾ J. Holts n. r. no 23, 152, 161, 371, 912.

³⁾ J. Holts n. r. no 27, 9 „kõrve tee“ M. Norman KVL no 13, s. 1.

⁴⁾ J. Holts n. r. no 114,3

gede otsimist. Kuid kunagi ei otsita tugesid inimeste korraldis-
test; paavstivaenulikkus on suur¹⁾, aga samuti tehakse ettehei-
teid Lutherile²⁾ ja valitsevale kirikule³⁾, eriti muidugi usulahud,
seades vaenu olevate inimeste korraldiste vastu esikohale. Selle-
pärast ka need, kes pole adventistid, jaatavad sabbati⁴⁾ või ko-
guni kõigi VT pühade pidamist⁵⁾. Maltsveti antipaatiat sealiha-
söömise vastu kestab edasi, ning näib, et sünnipärane antipaatiat
selle looma vastu on olemas, kuna muud elajad tunnistatakse puh-
taiks⁶⁾. Nõutakse, et mees kirikus peab kandma päakatet⁷⁾ ja
väidetakse, et ohverdamine on Jeruusalemma templi hävitamisega
ainult ajutiseks lakand⁸⁾. Kui palju nende inimeste juures, kes
selliseid korraldisi asetavad esikohale, üldse usust võib olla juttu,
on küsitav; tundub, et mitte palju. Arvatavasti tuntakse end ole-
vat väga nõrgad, sellepärast on vaja sarnast abi; on vaja aga ka
kritiseerida ja põhjani maha teha teisi, et end ei peaks tundma
ainsana viletsana, et oleks ka teisi kindlusetuid ja vangutatuid.
Võib olla, et terve sarnane uskusuhtumine sõltub lääne mõjust
nagu ka see, et VT eskatoloogilised osad kantakse üle pikema
jututa aega enne Kristuse taastulemist⁹⁾, et näit. Nah. 2₅ on
ennustatud autosid ja lennukeid. Sarnased asjad nagu ka maa-
ilmaparandamiskavad pole igatahes eestipärased, vaid tüübilised
pensioneeritud saksa ohvitseridele, kes iga paari aasta tagant juhti-
dele saadavad uue ja ainuõige kava. Meie ei usu, et sõnadega saab
muuta maailma või korraldistega, ei püüagi kedagi juhtida, sest
teame, et kui meie oleme korras ja õigel teel, siis terve maailm
ka on sellel.

Kuid kõik me tunnused on nii võõrad aarialasile, et sakslased
pole meid kunagi pidand usklikeks. Rudolf Kallas ei saand ka

¹⁾ P. Küla n. r. lhk. 11 j.; Jüri Tõrs: Teejuht igavesse elusse (Tal-
linnas 1931) lhk. 7.

²⁾ T. Mägitay: n. r. lhk. 19.

³⁾ P. Küla n. r. lhk. 21 jj. 48; A. Lonks n. r. lhk. 11, 23; T. Mägitay
n. r. lk. 11; Okk n. r. lk. 41.

⁴⁾ P. Küla n. r. lhk. 10 jj.; J. Tõrs n. r. lhk. 5; A. Lonks n. r.
lhk. 8, 17, 21.

⁵⁾ T. Mägitay n. r. lhk. 32.

⁶⁾ P. Küla n. r. lhk. 58 j.; J. Tõrs n. r. lhk. 2, 8.

⁷⁾ T. Mägitay n. r. lhk. 30.

⁸⁾ T. Mägitay n. r. lhk. 36.

⁹⁾ P. Küla n. r. lhk. 49; J. Tõrs n. r. lhk. 4.

sellepärast praktilise usuteaduse professuuri, et sakslaste kujutus vagadusest on hoopis teissugune. Samuti ka lätlasil. Meil pole vajadust Moosest või Jeesust tunnistada oma rahva liikmeks, sest meie ülbust iseendale on tuhandeid kordi väiksem. Oleme vakka ja ekstaatiliselt oma ette ja kui meist midagi paistab välja, on meil piinlik, sest siis me pole enam korras ja õigel teel, vaid juba väljaspool seda. Ainus, mis meist paistab välja on see, kas meil on hää olla või halb, kas meil on kitsad piirid või avarad. Aarialase väärtuse määrab usuliselt, tungi tugevus „minast“ välja, alistamishoo vägevus, meie väärtuse intensiteet, see pinevusekõrgus, mis on „mina-maailmas“. Mida suurem on viimane, seda suurem ka intensiteet.

Muidugi vastavalt sellele loomule ka meie teaduslik töö on hoopis teist laadi loomult ja otstarvelt. Meie imbume asjadest läbi ja need meist, aarialane alistab asjad. Meile pole vaja fakte ja tunnuseid, et nii midagi oma võimu all hoida, vaid asjade olu mõista, et kasvada suuremaks. Asja olu aga ikka on teispool teda ennast ja sellepärast meie siht on näha läbi asja, mõista, mis on ta taga.

Mu arvates oleks teoloogiale eriti kasulik kui teda neist printsiibest väljutes käsiteldaks, sest tavalikus aaria teoloogias pole meie mõistmise järgi ei usku ega teoloogiat, vaid ainult võimuahnitsemist. Ja meie teoloogil pole selle tõttu harilikult ühendust ei Jumala ega teiste inimestega, et ta peab õppima oma loomusele võõrast ja vasturääkivat raamatutarkust. Eluvõõrsusest kõnelemine näitab selgesti, et see, mis oleme õppind tegema, on meist endistki kaugel eemal. Me võime teada kõik, aga ei tea midagi, sest me ei tea, mida meile ja kaaslasile on vaja, oleme küll haritud, aga meil pole sellega midagi hakata pääle, samavähe kui botokuudi poisil Homerosega või rapanuillasel Goethega. See kõik ei tule meie ellu sellepärast, et meis pole ruumi ta jaoks. Eriti halvavalt mõjub sarnane olukord usuteadusele, usuteadlasele ja pastorile, kes peab olema kohandatud rahva hinge ja selle eest hoolitsema. Mõnele tehnikule on see täiesti ükskõikne, õieti peaaegu kõigile pääle teoloogi ja kunstnike. Rahvas võõrdub viimaks täiesti kirikust, sest ta ei saa säält leiba vaid ohakaid.

Vastavalt ekstaatilisemale loomule võiks püstitada paljugi sihtjooni. Filoloogilises osas teoloogiast tuleks panna tähelepanu eriti keelepsükoloogiale, mõistete seletamisele nii oma rahva kui juu-

tide ja kreeklaste juures. *Xáρις* UTs pole seesama, mis *חסד* VTs ja meie „arm“ on jälle hoopis midagi muud. Aga me ei tea viimast peaaegu vähematki, sest keegi pole seni vaevaks võtnud uurida seda mõistet. Sarnase töö tulemus oleks, et me nõnda saaksime katkestamatu ühenduse enda, ümbruskonna ja Jumalaga, tundes emotsionaalselt üheainsagi mõiste olu. Muidu meile Jumala Sõna jääb sõnadeks ja ei saa sõnaks. Teiseks: meil oleks vaja ka kirjandust, mis võimaldaks inimesile sellise vaikse ekstaasi, sest intensiivne kontsentratsioon on mõnelegi lugedes kergem kui nähes ja kuuldes. Keegi muu ei saa meile anda sarnast kirjandust, mis ratsionalistele ja läänlasile võib tunduda narrus või hullus. Aga on olm, et valge laev, neljaterane mõök või kuuvärvi kivi meile annab elava ekstaasi, mitte aga mõni hingekosutav tõlge. Sest need raamatud on liiga setseerivad ja selget vett segavad, meil aga on vaja sarnaseid, mis hinge läbistavad nagu elektrivool, millele lausete rütm paneb tantsima meie vere nii, et see kipub välja soonist. Ja ainult me ise võime kirjutada sarnaseid, milledest meil praegu on ainult udune aim. Ja võib olla läheb palju päivi enne, kui saame nad. Seniks on ainus vahend jumalateenistus ja selle kohta oleks öelda väga palju, sest me austame Jumalat nagu sakslased, läheneme talle kätte õpitud ja mitte loomupäraste viisidega. Jutlus ei tohi olla eetiline või filosoofiline teosekene. Ta peab inimesele andma midagi, mitte käskima meid teha, mitte soovitama ja noomima. Aga ka mitte poeetiliselt kirjeldama teemisündmustikku või olukorda väljaspool kiriku seinu. Jutlus ei pea olema ajakohane, vaid inspireeritud kõnelus nagu tuhandeid aastaid tagasi. Sest ainult see annab midagi, annab kindluse ja kõrvaldab tõkked, mis teelteksinut ei lase tagasi. Oleme staatilised ja end muuta ei saa selles stiilis nagu meil jutlusis nõutakse, vaid ainult siis, kui andmise kaudu avardatakse meie piirid. Ainult nõnda me üldse võime muutuda. Võib olla, et ka jumalateenistuse korra muutmisega võiks midagi saavutada. Oleks ehk parem, kui õpetaja enne jumalateenistuse algust on koguduse seas ja selle representandina algaks jumalateenistuse altari ees lugedes „Meie Isa“, selle järgi usutunnistuse liites patutunnistusega. Siis järgneks jutlus altari eest, mille oletatav mõju kuulajatele peab olema sarnane, et nad valmis on armukuulutusele, mis tuleb ühendada armulaua seadmissõnadega. Armulaud peab olema jõuallikaks peaaegu *φάρακον ἀφ' ὧρας* mõttes. Sellele järgnevana

kirikupalve nende eest, kes sellest jumalateenistusest ei võta osa ja iseendi eest, et ei oleks takistusi olla õigel teel. Kuna Jumal on töötand olla meie seas maailma otsani, siis tuleb talle selle eest laulda „Au kiitus“. Siis peaks tulema, kas laulus või teisiti, kuulajate töötus ja kinnitus, et nad kindlasti usuvad seda õnnistust, mis Jumal kõigile on annud ja siis: „Issand õnnistab meid“. Arvan, et sellisel kujul jumalateenistus tervikuna mõjuks inimesse enam, sest tal on selgesti väljendatud otstarb inimest viia ühendusse Jumalaga ja mitte näidata, kuidas seda peab tegema. Pime võib pimedale juhatada küll teed, aga ta ei saa neid juhtida seda mööda. Igatahes oleksime siis lahti ka neist targust hingedarjaseist, kes ainult õpetada oskavad ja tahavad. Ja jumalateenistus annaks siis inimesele ekstaasi, ta oleks nagu muusika, mis paneb inimese judisema, nagu nõiatrumm, mille tagumise kaudu mitte ainult šamaan ei lange lovesse, vaid kõik. Ja siis ärgatakse tugevamana.

Ja teisest loomuomadusest väljudes, kui üldse kõneleda eetikast, siis ainult individuaalsest. Sotsiaaleetika on eestlasele fantoom, sest seltskonda mingisugusel kujul ta jaoks ei ole. Aga ka individuaalses eetikas seatakse sihid ainult endale ja mitte teistele, et neid hinnata ja liigitada. Kuna i n i m e s e l on vajadus teise inimese järgi, ning inimene ei koosne nõudeist ja arvamist, siis ei ole õigust neid esitada teisele, vaid ainult iseendale. Ja praktilises elus pole muud tähtis, kui k u i d a s midagi tehakse. See „kuidas“ peab olema ka teoreetilise eetika printsiibiks, õigemini argumenteerimisaluseks ja ei tohi maksiimiks seada enam meelust, s. t. otstarvet. Sest ükski otstarve ei pühenda abinõu, isegi ei vabanda seda. Aarialasele võib see eetika olla loomukohane, meile mitte.

Viimati tahaksin öelda üht. Kogu me eestikeelne teoloogia on seni lääne eeskujul ratsionalistlikus õhkkonnas; ükskõik kuidas, aga ikka aetakse taga genuiinset kristlust, milles ei tohi olla ei judaismi ega hellenismi, mitte midagi, mida leidub ka paganlikes usundis, mis ju olevat palju madalamal genuiinsest kristlusest. Kuid sarnast genuiinset pole olemas ja Kristusest me teame vaid seda, mis kirjutasid evangelistid. Kuid, mis õigusega me klassifitseerime seda vähest säilunut, mis õigusega kaalume ja sorteerime selle sõnu, kes meid vabastas? Tuleb jätta see „paganlik“ osa alles ristiusku ja teada, et see, mis meile vastumeelt, on

sama õige kristlus. Ja ratsionaliseerimine, Jeesuse inimlikustamine näiteks, tuleb jätta; ratsionalismil puudub sügavus, ta on nagu geomeetria, mis arvestab vaid pindade ja joontega, meil aga on vaja ruumi, maagilis-müstilist udust maailma, et suuta elada. Prohveteid, aga mitte kooliõpetajaid, elavaid rohelisi metsi ja mitte kooritud propse läände mineval laeval.

*

Võib- olla, et pole vajalik mingi apoloogia sellele arutelule, aga niipalju kui ma tean, on see vajalik. Üheltpoolt võib mulle teha etteheiteks, et olen fanaatiline rahvuslane ja sellepärast mitte enam kristlane. Ma ei usu mingit „eesti Jumalat“ ja see termin tundub sama naeruväärne kui eriliste omadustega kroonitud „deutscher Gott“. Kuid eskimotele kõneldakse, et põrgus on pea-aegu absoluutne külmus, sest kui seda kirjeldada neile kuumana, siis keegi ei tahaks taevasse minna. Samuti on ka siin: meie loomus tingib teissuguse arusaamise Jumalast, kui see on ümberkaudseil rahvail. On tapmine või endatapmine nõuda, et me peaksime Jumalat täpsalt samuti mõistma, kirjeldama ja austama, kui näiteks sakslased. Sellega pole öeldud, et sakslasil ei oleks õiget usku, aga lõokese laulu ja pääsukese viisi vahel on vahe ja asjata on pärida, kumb on parem või kaunim. Aga mõlemad on linnud.

Teisalt võib teha vastupidise etteheite ja lugeda veaks seda, et ma poolele tee olen seisma jäänud ja pole küllalt rahvuslik, s. t. taarausuline. Näib, et arvatakse, et UT on sakslaste kirjutatud ja olles kristlased, meid ähvardab saksastumine. Kui sarnast juttu mõnele toomaskristlasele Malabari rannal kõneldaks, siis ta ei saaks sellest aru, sest kristlus pole sakslaste privileeg ja „Deutsche Christen“ mitte ainsad kristlased maailmas. Kristlased kõnelevad igaüks oma murret, aga algkeel korra oli ühine, võib olla kõnelevad seda praegugi veel mõned siin ja sääl. Arvan, et reformeeritud taarausik on fantaasia, sest me teame häbistavalt vähe sellest, mis me esivanemad tuhat aastat tagasi uskusid ning oletusile ainult midagi rajada ei saa. On asjatu vaev seda püüda elustada, mida enam ei ole, kuid on patt püüda seda hävitada ja alaväärseks kuulutada, mis meil on. Kolmandaks on siiski vaja lisada, et terve siin esitatud mõtteviis pole pärit saksa vastseist teooriaist, ega taotlegi sama, mis need. Sest need tahavad uut usku, ma ainult loomupärast, mitte õpitud vagadust.

Ja viimati mul on vaga soov, et endise „Dorpater Zeitung’i“ toimetusliikmed õpiksid ära eesti keele. Kui sääli mõeldakse, et eestlased kindlasti tarvitavad sarnaseid väljendeid nagu „Heuldirne“, olgugi et „Vaba Maas“ midagi sellest ei seisnud — siis eksitus on natukene liiga suur. Eesti keeles puudub hulk kultuurseid sõnu ja ka sellele ei ole vastet. Pole midagi parata muud vist, kui see sõna laenata, kui tast sõltub kultuurne tase. (Järgneb.)

Varia.

Usuteaduskonna elust.

1. VI. 1934. a. — 26. IX. 1934. a.

Usuteaduskonnas on 7 õppetooli ja 2 õppeasutist, 7 professorit ja 3 õppeülesandetäitjat ning 1 eradotsent.

Õppeülesandeks tehti mag. Hugo Masingule: 1) Psalmide seletus 3 t. ja 2) lubati lugeda: a) Süürit keel 1 t. ja b) Sumeri keel 1 t.

Eradots. Verner Gruehn’ile lubati pidada praktikum: Ritschl, Rechtfertigung und Versöhnung, 2 t.

Prof. dr. Joh. Kõpule tehti õppeülesandeks lugeda 1934/35 õppeaastal usuõpetuse metoodikat 2 t.

Enn Võrgule tehti õppeülesandeks 1934. a.I p. pidada usuteadlastele soovitava ainena harjutusi liturgias ja kirikulaulus 2 t.

Drnd. Jaak Taul on õiendanud alljärgnevad suusõnalised doktorieksamid: a) V. T. teoloogias, b) Dogmade loos, c) Sümboolikas, d) Üldises usundiloos, e) Usundisühholoogias ja f) Usundifilosoofias. — Doktorite väitekirj „Kristluse Jumalariigi õpetus“ on põhimõtteliselt vastu võetud.

Magister theologiae astme vääriliseks tunnistati Karl Tiit (Tiedt); magistritöö: „Kristlik noorsootöö Eestis I, Kiriklik noorsootöö areng Eestis iseseisva noorsootöö sekretariaadi loomiseni“ — (praktilise usuteaduse alal). Peale selle lubati Karl Tiit’il jääda ta enda palvel 26. IX. 34. — 1. IX. 35. a. usuteaduskonna juurde diplomitud edasiõppijaks.

IV. Balti Usuteadlaste konverentsist Königsbergis usuteaduskond osa ei võtnud, kuna III. usuteadlaste konverentsil tõstatatud küsimused, mis olid komisjonile antud otsustada, olid veel lahendamata.

Üliõpilaste arvu piiramise küsimuse lahendamiseks moodustati komisjon, kuhu kuulusid: dekaan prof. dr. H. B. Rahamägi, sekretär prof. dr. E. Tennmann ja prof. dr. O. Sild. Komisjon ja teaduskond otsustasid selles asjas: 1) et, kui sisseastujaid on alla 30, siis ei korraldata võistluseksameid, 2) teaduskond loeb soovitavaks edaspidi kaalumisele võtta, kas poleks tarvis nõuda sisseastujailt ka hinnangut ladina ja kreeka keeles keskkooli kursuse ulatuses, milline hinnang toimuks keskkoolis.

Saadeti õnnesoovi telegramm prof. R. Seebergile tema 75. a. sünnipäeva puhul ja kaastundeavalduse telegrammid: Läti kirikule piiskop dr. Irbe ja Bratislava usuteaduskonnale prof. D. Dr. J. Kvačala surma puhul. Audoktor prof. M. J. Eiseni mälestust austati püstitõusmisega.

Võeti osa Eesti Üliõpilaste Seltsi kutsel nende lipu 50. a. mälestuspäeva pühitsemisest dekaani prof. dr. H. B. Rahamäe kaudu.

Pühalikust piiskopi ametisse õnnistamistoiminguist võttis osa teaduskonna esindajana sekretär prof. dr. Ed. Tennmann.

Dekaan prof. dr. dr. H. B. Rahamägi vabastatakse ta enda palvel piiskopiks saamise tõttu dekaani ametist 10. IX. 1934. a. Uueks dekaaniks valitakse kinnisel hääletusel ühel häälel prof. dr. O. Sild 10. IX. 34. — 1. III. 1937. a.

Taani ajaloolasele õpetaja L. P. Fabriciussele võimaldatakse loengute pidamine III. aud. 19.—21. sept. k. a. ja omandatakse kingitusena viimase loengute käsikiri.

Piiskop prof. dr. dr. H. B. Rahamägi on esitanud teaduskonnale palve lubada temal lahkuda professori ametist, milline on ka teaduskonna jaatava otsusega edasi saadetud Ülikopli Nõukogule seisukohavõtmiseks.

Usuteadusliku seminari juhatajaks valiti aastaks edasi senine juhataja prof. V. Martinson (kuni 31. XII. 1934) ja seminari abiassistendiks prl. M. Voiman (kuni 1. IV. 1935). Seminari raamatukogus oli 1. IV. 1933. a. 7543 köidet; aasta jooksul muretseti juurde 77 köidet, anti teistele asutustele 536 köidet, nõnda et 1. IV. 1934. a. on usuteadusliku seminari raamatukogus 7084 köidet.

Usuteaduskonna Ristiusu Arkeoloogia Kabineti (Muuseumi) juhatajaks on endiselt prof. dr. O. Sild ja kabineti korraldajaks K. Valdmann. Kabineti raamatu- ja esemetekogus oli: raamatuid 1. IV. 1933. a. 402 nr. ehk 479 köidet, juurde tuli 17 nr. ehk 21 köidet; seega 1. IV. 1934. a. 419 nr. ehk 500 köidet, raamatuid piltidega ja pilte-illustratsioonidega oli 1. IV. 1933. a. 132 nr. Juurde tuli aasta jooksul 1 nr.; seega 1. IV. 1934. a. 133 nr.; käsikirju, pitsateid, kaarte, plaane ja nende fotograafilisi ja fotostaatilisi koopiaid oli 1. IV. 1933. a. 105 nr. ehk 139 üksust, juurde tuli 2 nr. ehk 2 üksust; seega 1. IV. 1934. a. 107 nr. ehk 141 üksust; esemeid ja mälestusmärke, mudeleid ja asjalisi koopiaid oli 1. IV. 1933. a. 49 nr. juurde tuli aasta jooksul 1 nr. (õigem. 2 nr.); seega 1. IV. 1934. a. 50 nr. (õigem. 51 nr.); monumentaalkirju ja mälestusmärke, mehaanilisi koopiaid, originaaltruid pildistisi ja ajaloolisi ülesvõtteid oli 1. IV. 1933. a. 22 nr. juurde ei tulnud seega 1. IV. 1934. a. 22 nr.; ajakirju, bibliograafilisi nimestikke ja kalendreid j. m. s. oli 1. IV. 1933. a. 30 nr. ehk 227 köidet, juurde tuli 4 nr. ehk 18 köidet; seega 1. IV. 1934. a. 34 nr. ehk 245 köidet; klisheesid ja diaposiitive, foto-negatiive j. m. s. oli 1. IV. 1933. a. 183 nr. ehk 399 üksust, juurde tuli 4 nr. ehk 4 üksust; seega 1. IV. 1934. a. 187 nr. ehk 403 üksust; vanu ja iseäralisi trükke 1. IV. 1933. a. ja 1. IV. 1934. a. 4 nr. ehk 4 köidet; aparaate ja instrumente 1. IV. 1933. a. ja 1. IV. 1934. a. 2 nr.

Usuteaduskonna lõpetasid:

- 1) Johannes Selliohv, 18. IV. 1934.
- 2) Karl Puusemp, — 4. V. 1934. a. ringk.
- 3) Adolf Horn, mag. theol. astmega (Uue-Test. ja ajaloolise usutead. alal), — 30. V. 1934. a.
- 4) Peeter Hofmann, — 30. V. 1934. a.
- 5) Peeter Ilves, — 30. V. 1934. a.
- 6) Vladimir Karinski, — 30. V. 1934. a. apostl. õigeusu alal.
- 7) August Kobla, — 30. V. 1934. a.
- 8) Ernst Lootsmann, — 30. V. 1934. a.
- 9) Rostislav Losinski, — 30. V. 1934. a. apostl. õigeusu alal.
- 10) Jaan Varik, — 30. V. 1934. a.
- 11) Mart Moorats, — 30. V. 1934. a.
- 12) Paul Koppel, mag. theol. astmega võrdleva usunditeaduse alal — 7. VI. 1934. a. (ringk.)
- 13) Kurt Glück, — 26. IX. 1934. a.
- 14) Elmar Pähn, — 26. IX. 1934. a.
- 15) Rudolf Reinart, — 26. IX. 1934. a.
- 16) Eduard Uiho, — 26. IX. 1934. a.
- 17) Heino Viks, — 26. IX. 1934. a.

Akadeemiline Usuteadlaste Selts õppeaastate vahetusel.

Astudes neljateistkümnendamasse aastasse, oli A. U. S-i võimalus kuulata üksikasjalist ja asjalikku kõnet arhivaalidelt — „Laiuse kirikuraamatute kõne 18. sajandil“ prof. Joh. Köpp'ult. Ka sotsiaaleetiline toimkond korraldas rühmettekande õhtu oma erihuvalalt; kõnelesid stud. stud. R. Steinmann, J. Varik, R. Kannukene, M. Saar, S. Lind ja A. Horn „Sotsiaaleetosest“.

Üldkoosolek 2. mail kuulas ära aruanded oskussõnade-, sotsiaaleetilise-, peotoimkonna esindajailt, bibliotekaarilt ja sekretärit. A. U. S-i liikmeiks võeti vastu praost Aleksander Kapp, õpetaja Elmar Kikas, Friedrich Stockholm, üliõpilased Nikolai Kokla ja Artur Paabo. Juhatusel liikmete arvu otsustati suurendada ühe võrra, valides senise ühe asemele kaks abisekretäri.

Juhatusse valitakse prof. H. B. Rahamägi — esimees, stud. E. Hindrikson — abiesimees, stud. A. Neumann — sekretär, stud. H. Kuurberg ja stud. J. Ekbaum — abisekretärid, stud. P. V. Koppel — laekur, stud. R. Peiker — abilaekur ja stud. R. Steinmann — bibliotekaar. Juhatusel kandidaadeks valitakse mag. H. Masing, stud. A. Horn ja stud. V. Tubin.

Toimkonnad valitakse järgmises koosseisus:

„Usuteaduslise Ajakirja“ toimkond: prof. H. B. Rahamägi (esimees), J. Köpp, O. Sild, mag. mag. S. Aaslava, H. Masing, J. Taul, cand. cand. K. Tiedt, K. Valdmann ja stud. E. Teppan.

Usuteadusliste oskussõnade toimkond: mag. mag. S. Aaslava (esimees), H. Masing, prof. prof. H. B. Rahamägi, E. Tennmann, J. Köpp, cand. K. Tiedt, stud. stud. P. V. Koppel ja H. Rosenstein.

Kodukorra toimkond: stud. stud. E. Hindrikson (esimees), A. Meil ja V. Neubaum.

Finantstoimkond: stud. stud. P. V. Koppel (esimees), J. Bachval, A. Lõhmus, J. Maide, A. Meil, R. Peiker ja H. Rosenstein.

Sotsiaaleetiline toimkond: prof. H. B. Rahamägi (esimees), mag. J. Taul ja stud. S. Lind.

Ajaloo toimkond: prof. O. Sild (esimees), cand. K. Valdmann ja stud. V. Neubaum.

Kirjandustoimkond: stud. stud. R. Steinmann (esimees), P. V. Koppel, B. Bluum, E. S. Teppan, T. Krillo ja H. Kuurberg.

Peotoimkond: stud. stud. E. Hindrikson (esimees), A. Lõhmus, B. Bluum, H. Mirka ja J. Ekbaum.

„Usuteaduslise Ajakirja“ talitus (üldk. otsus 14. III 34): stud. stud. J. Ekbaum, H. Kuurberg, S. Lind, M. Saar ja R. Peiker.

A. U. S. on välja andnud kaks teost uue teoloogilise liikumise valast: Theophil Spoerri „Argipäeva Isand“ (Ev. Rand'i tõlgitud) ja M. Morats'i „Oxfordliikumine“.

Eeloleval suvel tahab A. U. S-i ajaloo toimkond jätkata senist tööd mälestusmärkide registreerimise alal. Lätis korraldataval Põhja-Ida Kristliku Üliõpilasliikumise konverentsile saadab A. U. S. ka oma esindaja.

E. H.

Eesti Kultuuriloolise Arhiivi (EKIA) tegevusest 1933/34. a.

Eesti Rahva Muuseumi eriosakonnana teotsev Eesti Kultuurilooline Arhiiv Tartus lõpetas äsja oma viienda tegevusaasta. EKIA esmajärguliseks ülesandeks on teatavasti isikute ja eraasutiste arhivaalide kogumine. Tänu eriti ka sel alal EKIA eelkäijatena teotsenud Eesti Kirjanduse Seltsi ja Eesti Rahva Muuseumi aastakümneid kestnud kogumistööle on juba suudetud üles leida ja hävimisest päästa kaaluv osa meie vanema põlve avalikkude tegelaste ja osalt ka eraasutiste kirjakogudest. Teatavad lüngad on siiski veel olemas, mis täitmist vajavad. Nii näit. on senisel kogumisel pearõhk pandud tähtsate tegelaste arhiividele. Neis arhiives leiduvad küll sellele tegelasele saadetud kirjad, kuid tema enese läkitatud kirjad on laiali väga paljudes, sageli ka vähemtähtsates- ja tuntud kätes. Neid peab ülesotsima ja koguma. Eriti lünklik on ka meie eraasutiste ja ettevõtete, nagu seltside, kooride, laulupidude, koolide, näituste j. n. e. arhiivmaterjal. Peale selle ei kogu EKIA mitte üksi juba maaalasse läinud tegelaste ja likvideerunud ettevõtete arhivaale, vaid ka praegu teotsevate tegelaste ja asutiste varasemate aastate materjale, mis ei oma enam akuutset tähtsust omanikule. Mida kiiremalt teatav aines uurimisele avatakse, seda kasulikum on see ju uuritavale. Pealegi on EKIA moodsates hoiuruumides materjalide säilitamine palju kindlam, kui erakätes.

EKIA kasvab ja täieneb peamiselt kinkide ja hoiuste, harukordsetel juhtudel ka ostude kaudu.

Nii sai EKIA 1933/34. a. uusi arhivaale resp. arhiivikogusid 101 nr. all, neist hoiustena 64, annetistena 33 ja ostudena 4 nr. Kirjanik O. Grossschmidt annetas Villem Reiman'i kirju, pr. E. Jung oma isa Jaan Jung'i arhiivmaterjale, pr-d Jungholz ja Peterson August Kitzberg'i kirju, pr. J. Kitzberg August Kitzberg'i kirjakogu, prof. H. Koppel isiklikke arhivaale, pr. A. Lammas enda mälestised Lilli Suburg'ist ühes „Linda“ 1887—1888 aastakäikudega, Lilli Suburg'i päeviku ning Jaan Lammas'e materjalid, prl. A. Lipp oma isa Martin Lipp'u kirjakogu, hra M. Meos isiklikke arhivaale, ins. R. Mitt oma isa Märt Mitt'i mälestistekogu, pr. L. Raudsepp end. Tartu Jaani kiriku-kooli pärastise Raudsepa-kooli materjale, Tartu Eesti Käsitöölise Abiandmise Seltsi juhatus Seltsi kirjakogu, hra G. Wehm isiklikke arhivaale, lekt. J. V. Veski Martin Vares'e mälestistekogu ning materjale omast isiklikust kirjakogust ja pr. L. Vilde Ed. Vilde kirjakogu.

Eesti Kirjanduse Seltsi kaudu saabusid arhiivi Ed. Hubel'i teoste käsikirjad esialgses kujus, Anton Jürgenstein'i kirjakogu, August Kitzberg'i matusetoimkonna laekadokumendid, „Noor Eesti“ kirjastusel ilmunud teoste käsikirjad, A. F. Raudkepp'i mälestised, Villem Reiman'i haruldaselt suur kirjakogu, Jakob Tamm'e kirjakogu ja Mihkel Veske arhiivmaterjalid. Olustvere Põllutöökooli juh. P. Aavik hoiustas ajutiselt Peeter Ainson'i materjalid, pr. M. Raamot Jaan Raamot'i kirjakogu ja Riigi Keskarhiiv Eesti-Laevameeste-Selts „Linda“ peakoosolekute protokollid 1891 1892 ning laekaraamatu 1880—1882. Saadi veel K. A. Hermann'i materjale tema pojalt, A. Rennit'ilt isiklikke arhiivmaterjale, peale selle hulk üksikkirju, — käsikirju, — ülesvõtteid, — dokumente, ajaloo traditsiooni kogusid j. m. Ka andis Sihtasutus Eesti Rahva Muuseum arhiivi käsutusse pikema aja jooksul kogunenud väga segaailmelise ja sisuka materjalide kogu umb. 53,5 j. m. ulatuses.

Arhivaalide kogumistöö kõrval jätkusid kogude korraldamis- ja inventeerimistööd (umb. 124 mappi, 78 j. meetrit, 18 köidet), sedeldamine (umb. 2000 sedelit), kopeerimine (umb. 1100 l.) j. n. e.

Arhiivi kasutasid 255 uurijat. Huvi tundsid arhiivi ainese vastu peamiselt mitmesuguste eriküsimuste iseseisvad uurijad, vähemal määral ka kirjandusloo seminaride üliõpilased. Uurimisteemidest mainigem näiteks: „Eesti mees ja tema Sugu...“, eesti ajaloo stipendiaataruannete andmed arhiividest, eesti raamatu ajalugu, Eesti Kirjameeste Selts, V. Reiman'i ja A. Saal'i bibliograafia, Mahtra sõda, Õigekeelsuse põhimõtted ja kirjakeele korralduse meetodid, „Postimehe“ üleminek Hermann'ilt Tõnisson'ile, J. Liivi „Elu sügavusest“, J. Weitzenberg'i ja A. Kitzberg'i kirjanduslik toodang, mõisade põletamine 1905 a., kirjandusloolised õpperaamatud, Saaremaa kihelkondade ajalugu, J. Hurt'i elu ja kaastöölised, E. Ü. S. „Põhjala“ ajalugu, Eesti prohvetid, Vabadussõja välispoliitiline ajalugu, eesti sonett, Homeros eesti keeles, Eesti I üldlaulupidu, Eesti haridusseltside koolide ajalugu, Tartu Eesti Põllumeeste Selts, Fr. R. Kreutzwald'i „Kilplaste“ algallika küsimus j. m.

EKIA andis kaaluva osa väljapanekuid suv. 1933 Tartus ning Tallinnas peetud Eesti ärkusaja näitusele ja võttis osa näituse tegelikkudest korraldamistöödest. Samuti olid arhiivi materjalid väljas Eesti Vaimse Kultuuri Päevade puhul kev. 1934 Tartus korraldatud kirjandusloolisel ning eesti keeleteaduslikul näitusel. Sellega avanes ka laiematel ringkondadel, kes muidu arhiivi nii kergesti ei satu, võimalus tutvuda meie silmapaistvate kirjanikkude, politikameeste j. t. huvitavate mälestisesemetega. Ka edaspidi tahab arhiiv, kui selleks vähegi võimalusi avaneb, oma materjale laiemalele ringidele lähemale viia näituste, trükiväljaannete j. m. teel.

EKIA-t juhtivasse suuremate kogude hoiustajate esindajaist moodsuatavasse kolleegiumi kuulusid Akadeemilise Ajaloo-Seltsi esindajana prof. P. Treiberg, Akadeemilise Kirjandusühingu esindajana kirjandusloolane M. Lepik, Eesti Kirjanduse Seltsi esindajaina rektor J. Köpp ja prof. H. Kruus ning Sihtasutis Eesti Rahva Muuseumi esindajaina prof. H. Koppel ja dir. F. Leinbock. Kolleegiumi esimeheks, ühtlasi arhiivi juhataja asetäitjaks oli rektor J. Köpp ja abiesimeheks prof. H. Koppel. Arhiivi teenistuses olid kaks kindlat ja lühemat aega mõned ajutised töötajad.

On ilmunud trükist konsistooriumi väljaandel

„Eesti Evangeeliumi Luteri usu Kiriku ametikandjad ja tema isiklik koosseis“

Tallinn, 1934.

Pikem kirjutis selle raamatu üle ilmub järgmises numbris.

Usuteadusline Ajakiri

ilmub 1933. a. peale Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi ajakirjana (seni andis välja Usuteaduskond) aastas neli numbrit à 32 lhk. kokku 128 lhk. Peale selle lisavihud.

Tellimise hind 1934. aastaks sisemaale **2 kr.**, välismaale **2 kr. 50 snt.**: üksiknumbri hind **50 snt.** Lisavihkude hind igakord eriti.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Pealadu Tartus, Akad. Usuteadl. Selts (Peeter Põllu t. 2) ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupl. (Ülikooli t. 15, Tartus), tel. 63. Toimkonna aadr.: Tartu, Peeter Põllu t. 2. Akad. Usuteadl. Selts.

Vanemad aastakäigud I—V, à 2 kr.

Üksikud lisavihud:

- 1) O. Sild, Kas Tallinna doomkirik on kirikuloolises arenemiskäigus olnud piiskopikirikuks? 1926, Hind 50 snt.
- 2) Usuteaduslisi oskussõnu. Trükk otsas; ilmub uus trükk.
- 3) Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal. 1932, hind 1 kr.
- 4) M. J. Eisen. Väandra Tõnn 1932. a. teadete valgustusel 1933, hind 50 snt.
- 5) Hugo Masing. Anatoti prohvet. 1933, hind 50 snt.

Muid Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi toimetusi:

- 1) Peeter Põld. Usuline kriis, 1932, hind 50 snt.
- 2) Hilda Kasak. „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilma-vaade, 1933, hind 25 snt.
- 3) Theophil Spoerri. Argipäeva Isand.
- 4) Mart Morats. Oxfordliikumine, hind 25 snt.
- 5) W. J. Oehler. Viljakas vaikimine, hind 1 kr.

Märkus: Akad. Usut. Seltsi liikmed saavad kõiki Seltsi väljaandeid 50 % hinnaalandusega.

Ladu: Akad. Usuteadl. Selts, Tartu Peeter Põllu t. 2 ja Akadeem. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli t. 15, Tartus.